

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΠΙΛΕΓΟΥΝ ΤΟΥΣ
ΦΙΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ»**

**«THE CRITERIA WITH WHICH PRE-SCHOOL
CHILDREN CHOOSE THEIR FRIENDS »**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΛΙΟΛΙΟΥ ΕΛΕΝΗ-ΦΑΝΟΥΡΙΑ

ΑΕΜ:3156

**ΕΠΟΠΤΡΙΑ: ΚΩΤΣΑΛΙΔΟΥ ΕΥΔΟΞΙΑ, Ε.ΔΙ.Π.
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ
ΑΣΚΗΣΗΣ**

**Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΡΙΑ: ΤΡΙΑΝΤΑΡΗ ΣΩΤΗΡΙΑ,
ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΣ**

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΜΑΙΟΣ 2019

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	6
1.1 Ο ορισμός της κοινωνικοποίησης	6
1.2 Η έννοια της κοινωνικοποίησης	7
1.3 Λειτουργίες της κοινωνικοποίησης	8
1.4 Φορείς κοινωνικοποίησης	9
1.5 Μηχανισμοί κοινωνικοποίησης	9
1.6 Η εξελικτική διαδικασία της κοινωνικοποίησης	9
T.Parsons	10
Dieter Claessens	10
1.7 Πρωτογενής κοινωνικοποίηση	11
1.7.1 Η φάση της πρώτης κοινωνικοποίησης	11
1.7.2 Η φάση της πολιτιστικής ένταξης	11
1.8 Το αισθησιοκινητικό στάδιο του Piaget	12
1.9 Οικογένεια (πρωτογενής κοινωνικοποίηση)	13
13 Ορισμός	
.....	13

1.9.1	Μορφές οικογένειας	13
1.9.2	Η εξέλιξη της οικογένειας (συνοπτικά)	14
1.9.3	Οι κύριες λειτουργίες της οικογένειας	14
1.9.4	Η σημασία της μητέρας (έρευνα Spitz)	15
1.9.5	Οι διαδικασίες και οι παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνικοποίηση του παιδιού μέσα στην οικογένεια	15
1.9.6	Η δομο- λειτουργική θεωρία του συστήματος	15
1.9.7	Η συμβολική θεωρία της αλληλεπίδρασης	16
1.10	ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΟΜΑΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	17
	Οι ψυχοκοινωνικές σχέσεις γονέων- παιδιών και οι επιπτώσεις στην κοινωνικοποίηση	17
1.10.1	Μορφές ψυχοκοινωνικής σχέσης	17
1.10.2	Συνέπειες στην κοινωνικοποίηση	18
1.10.3	Αναγκαίες συνθήκες στην οικογένεια	19
1.11	Δευτερογενής κοινωνικοποίηση	21
1.11.1	Δευτερογενής κοινωνική στέρηση	21
1.11.2	Το σχολείο (δευτερογενής κοινωνικοποίηση)	21
1.11.3	ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	22
1.11.4	Κοινωνικοποίηση στο νηπιαγωγείο- Σκοπός και στόχοι της προσχολικής αγωγής	23
1.11.5	Οι διαστάσεις της προσχολικής αγωγής	23
1.11.6	Στόχοι της προσχολικής αγωγής.....	24
1.11.7	Η θεωρία του Vygotsky	25

1.11.8 Η ομάδα ως κοινωνικός σχηματισμός	25
1.11.9 Η σχολική τάξη, ως κοινωνική ομάδα	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΟΥ-ΦΙΛΙΑ	28
Ορισμός των κοινωνικών σχέσεων και φιλίας	28
2.1 Η σημασία των κοινωνικών σχέσεων στην προσχολική ηλικία και ο ρόλος του σχολείου στην ανάπτυξη τους	29
2.2 Η σημασία του νηπιαγωγού και του νηπιαγωγείου στις κοινωνικές σχέσεις	30
2.3 Συγκριτική περιγραφή «ανοιχτών» και «παραδοσιακών» τάξεων	31
2.4 Τα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας που επιδρούν στην οργάνωση και ποιότητα των σχέσεων	32
2.5 Κατηγοριοποίηση κοινωνικών σχέσεων	33
2.6 Οι ποιότητες και τα χαρακτηριστικά της παιδικής φιλίας	34
2.7 Τα κριτήρια με τα οποία τα παιδιά προσχολικής ηλικίας διαλέγουν τους φίλους τους	36
2.8 Αίσθημα αυτοβελτίωσης	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΡΑΜΜΑ	37
3.1 Σχεδιασμός κοινωνιογράμματος	37
3.2 Υλοποίηση κοινωνιογράμματος	37
3.3 Ανάλυση δεδομένων	39
3.4 Συσχέτιση θετικών και αρνητικών προτιμήσεων	42
3.5 Συμπεράσματα	43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	43

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη εργασία πραγματεύεται το θέμα της κοινωνικοποίησης του παιδιού στην προσχολική ηλικία και πιο συγκεκριμένα στη σύναψη κοινωνικών σχέσεων, ιδιαίτερα της παιδικής φιλίας. Μελετήθηκαν γνώμες και έρευνες αρκετών ερευνητών και παιδαγωγών σχετικά με τα παραπάνω θέματα, τα οποία βοήθησαν στην εξαγωγή ακόμη κάποιων συμπερασμάτων. Σε αυτό το πλαίσιο, πραγματοποιήθηκε και μια έρευνα, ένα κοινωνιόγραμμα σε παιδιά νηπιαγωγείου τα οποία ρωτήθηκαν με ποια 3 παιδιά της τάξης θέλουν και με ποια 3 δεν θέλουν να παίξουν την δεδομένη εκείνη μέρα. Φυσικά, τα αποτελέσματα υπάρχει περίπτωση να ήταν διαφορετικά αν γινόταν η έρευνα κάποια άλλη μέρα, όμως για μεγαλύτερη ακρίβεια σε κάποιες απαντήσεις ζητήθηκε και αιτιολόγηση. Η εκπόνηση αυτής της εργασίας είχε ως στόχο να δείξει την σημασία διαφόρων παραγόντων όπως η οικογένεια και η σχέση με την μητέρα και πόσο αυτά επηρεάζουν τα κριτήρια με τα οποία τα παιδιά διαλέγουν μετέπειτα τους φίλους τους.

ABSTRACT

This specific thesis deals with the issue of child's socialization in pre- school age, and specifically in establishing social relations, especially friendship between children. There have been considered opinions and researches of many scientists and pedagogues on the above issues, which helped to end up to some more inferences. At this point, a survey was also carried out, a sociogram on kindergarten children who were asked which 3 children of the class they want and which 3 they do not want to play the given day. Of course, the results could have been different if the research was done some other day, but in the order to be more accurate, in some answers there was also asked a justification. The purpose of this work was to show the importance of various factors such as family and relationship with the mother, and how much they affect the criteria with which children choose their friends later in the future.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη συγκεκριμένη εργασία ασχολήθηκα με τα κριτήρια, με τα οποία ένα παιδί διαλέγει τους φίλους του στην προσχολική ηλικία. Η εργασία αυτή αποτελείται από τρία μέρη-κεφάλαια, τα οποία είναι η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ, οι ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ-ΦΙΛΙΑ και η έρευνα που πραγματοποίησα, χρησιμοποιώντας το ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΡΑΜΜΑ. Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματεύτηκα την κοινωνικοποίηση του παιδιού σε ένα γενικότερο πλαίσιο. Αρχικά, ανέφερα διάφορους ορισμούς για το τι είναι η κοινωνικοποίηση σαν όρος και έννοια, βασιζόμενη σε πολύ σημαντικούς ερευνητές για το θέμα όπως ο Emile Durkheim, ο οποίος ήταν ο πρώτος που μίλησε για την κοινωνικοποίηση αλλά και ο Sigmund Freud. Στην συνέχεια, έκανα αναφορά στις λειτουργίες της κοινωνικοποίησης σε σχέση με το άτομο αλλά και με την κοινωνία, τους φορείς και τους μηχανισμούς της, Επίσης, θεώρησα αξιοσημείωτη τον σχολιασμό στην εξελικτική διαδικασία της κοινωνικοποίησης και τις διακρίσεις που κάνουν οι Parsons και Claessens για τις φάσεις που θεωρούν ότι χωρίζεται. Επιπρόσθετα, έγινε διαχωρισμός της κοινωνικοποίησης σε πρωτογενή και δευτερογενή και έγινε ιδιαίτερη αναφορά στην οικογένεια και στο σχολείο. Στην πρωτογενή κοινωνικοποίηση έδωσα μεγάλη προσοχή στην οικογένεια και στην επίδραση της στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και πολύ περισσότερο για την επίδραση που έχει η μητέρα πάνω στο παιδί σε εκείνη την ευαίσθητη ηλικία. Έτσι για την ομαλή ένταξη του παιδιού στην κοινωνία και άρα την ομαλή του κοινωνικοποίηση όπως ανέφερα και στην συνέχεια, κύριο ρόλο παίζει η σχέση του παιδιού με το οικογενειακό περιβάλλον. Έπειτα, βλέπουμε την σημασία και του νηπιαγωγείου στην κοινωνικοποίηση του παιδιού, την επίδραση της νηπιαγωγού και αλλά και διαφόρων άλλων ερεθισμάτων. Την δύναμη της ομάδας και πως το παιδί θα σταθεί μέσα σε αυτή, το παιχνίδι και πως αυτό επιδρά θετικά στο παιδί αλλά ακόμη και ο ίδιος ο χώρος τι μπορεί να προσφέρει στο νήπιο. Όλα αυτά επαληθεύονται και από το ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ

ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ, το οποίο είναι ο οδηγός διδασκαλίας για όλα τα νηπιαγωγεία στην χώρα μας. Στο δεύτερο κεφάλαιο, ασχολήθηκα πιο συγκεκριμένα με τις κοινωνικές σχέσεις και την φιλία των παιδιών. Έγινε αναφορά για τον ορισμό, την σημασία και τους παράγοντες που επηρεάζουν τον σχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων. Ακόμη, για τα χαρακτηριστικά της παιδικής φιλίας και το πώς συμβάλει και η εκπαιδευτική

διαδικασία στην δημιουργία και ενίσχυση της φιλίας. Στο τελευταίο μέρος, πραγματοποιήθηκε μια έρευνα για να διαπιστωθούν όσο πιο εμπειριστατωμένα γίνεται, με ποια κριτήρια τα παιδιά διάλεξαν με ποια παιδιά ήθελαν και δεν ήθελαν να παίξουν εκείνη τη μέρα. Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε σε ένα νηπιαγωγείο με την βοήθεια του κοινωνιογράμματος, όπου στη συνέχεια συνέλεξα τα δεδομένα και πραγματοποίησα την ανάλυση τους και οδηγήθηκα σε κάποια συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

1.1 Ο ορισμός της κοινωνικοποίησης

Ο όρος κοινωνικοποίηση έχει απασχολήσει πολλά επιστημονικά πεδία διότι έχει τεράστιες διαστάσεις έρευνας και είναι δύσκολο να ερμηνευτεί, αναλυθεί και να κριθεί μονοδιάστατα. Οι κλάδοι που ερεύνησαν αυτό τον όρο είναι η Κοινωνιολογία, η Ψυχανάλυση, η Ψυχιατρική, η Γλωσσολογία, η Ψυχολογία της Μάθησης αλλά και η Κοινωνική Ψυχολογία. (Ζαχαρενάκης, 1995). Κάθε επιστήμη έδωσε μια δική της οπτική σε αυτόν τον μεγάλο κόσμο της κοινωνικοποίησης. Αν και δεν υπάρχει κάποιος ορισμός ο οποίος να καθιερώθηκε, είναι γνωστό πως η κοινωνικοποίηση είναι ένα είδος μάθησης, μέσα από την οποία το άτομο έρχεται σε επαφή με τους κοινωνικούς κανόνες, αξίες αλλά και με μορφές συμπεριφοράς. Το άτομο είναι σε θέση να έχει κοινωνικές επαφές και να υιοθετεί τρόπους σκέψης και δράσης μέσω της αλληλεπίδρασης του με τον υπόλοιπο κόσμο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διαμορφώνει την συμπεριφορά και τον χαρακτήρα του μέσα από αυτές τις εμπειρίες ακόμη και αν δεν του γίνεται αντιληπτό. (Πυργιωτάκης, 1998). Ακόμη μια άποψη για το τι είναι κοινωνικοποίηση αναφέρεται στο βιβλίο του Rudolph Schaffer «κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία μέσω της οποίας οι πεποιθήσεις, τα ιδανικά και οι επιθυμητές μορφές συμπεριφοράς μιας κοινωνίας μεταβιβάζονται από ένα άτομο στο άλλο». Το άτομο και η κοινωνία έχουν άμεση αλληλεπίδραση, το ένα συμπληρώνει το άλλο. Το άτομο δεν μπορεί να σταθεί εκτός κοινωνίας και αντίστοιχα η κοινωνία δεν μπορεί να συνταχθεί χωρίς το άτομο. Άρα, είναι αναπόφευκτη και πάρα πολύ σημαντική η προσπάθεια του ατόμου να μπορέσει όχι μόνο να σταθεί μέσα στην κοινωνία όσο και να εξελιχθεί. Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης ξεκινά από την αρχή της ζωής του ατόμου και συνεχίζεται ως το

τέλος αυτής και είναι μία από τις βασικότερες ανάγκες του ατόμου μετά την εκπλήρωση των βιοτικών αναγκών. (Ζαχαρενάκης, 1995). Η σπουδαιότητα της κοινωνικοποίησης είναι πολύ μεγαλύτερη στην νηπιακή ηλικία. Πέρα από το γεγονός ότι σε αυτή την ηλικία είναι η αρχή της διαδικασίας, φαίνεται πως είναι τόσο σημαντική σύμφωνα με το T.Parsons διότι « η κοινωνικοποίηση είναι έντονα φορτισμένη με το συναίσθημα που συνδέει τα παιδιά με τους γονείς τους που είναι οι κύριοι παράγοντες κοινωνικοποίησης κατά την παιδική ηλικία». (Ιντζεσίνογλου)

1.2 Η έννοια της κοινωνικοποίησης

Η έννοια της κοινωνικοποίησης εμφανίζεται για πρώτη φορά το 1923 από τον Emile Durkheim ως <<μεθοδική κοινωνικοποίηση>>. Σύμφωνα με τον οποίο, η κοινωνικοποίηση είναι οι μεθοδευμένες επιδράσεις την νέας γενιάς από την παλιά, οι οποίες είχαν ως στόχο την ψυχική, πνευματική και ηθική εξέλιξη των παιδιών, με τελικό σκοπό την προσαρμογή τους στην κοινωνία. Σχεδόν την ίδια περίοδο, ο Sigmund Freud ασχολήθηκε με το θέμα της κοινωνικοποίησης αναφερόμενος στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου με βάση δύο διαφορετικές ροπές : το Αυτό και το Υπέρ- Εγώ. Ανέφερε ότι: « το αυτό εκφράζει τον κόσμο των ενστίκτων και των παρορμήσεων, τη δυναμική τάση της χωρίς περιορισμούς ικανοποίησης. Το Υπέρ- Εγώ, εκφράζει το πλέγμα αξιών και κοινωνικών κανόνων, τα στερεότυπα και τις μορφές συμπεριφοράς, που η κοινωνία έχει θεσπίσει και αποδέχεται». Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μέσα από αυτές τις δύο αντίθετες δυνάμεις ο άνθρωπος ολοκληρώνει την προσωπικότητα του. Μολονότι, ερεύνησαν και ερμήνευσαν με μεγάλο ζήλο την έννοια της κοινωνικοποίησης ο E.Durkheim και ο S.Freud, μεγαλύτερη προβολή και περισσότερη ενασχόληση με το θέμα συναντάται στην Αμερική το 1930-1940. Εκδόθηκαν άρθρα σε αμερικάνικα επιστημονικά περιοδικά αναφερόμενα στην κοινωνικοποίηση αλλά και βιβλία Κοινωνιολογίας άρχισαν να κάνουν αναφορές σε αυτόν τον όρο. Επίσης, σχεδόν ταυτόχρονα το θέμα αυτό απασχόλησε και άλλες δύο επιστήμες την Ψυχολογία και την Ανθρωπολογία εκδίδοντας σχετικές εργασίες. (Πυργιωτάκης 1998, Τσαρδάκης, 1987). Στο ίδιο σχεδόν μοτίβο κινήθηκαν και άλλοι αξιόλογοι επιστήμονες όπως ο T.Parsons που αναφέρει τον όρο της κοινωνικοποίησης ως «την εσωτερικευση της κουλτούρας μέσα στην οποία γεννήθηκε το παιδί» και ο Elkin ως «τη διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο μαθαίνει τους τρόπους μιας

κοινωνίας ή μιας κοινωνικής ομάδας, ώστε να είναι σε θέση να γίνει ενεργό μέλος της». (Πυργιωτάκης, 1998) Επίσης, σύμφωνα με τον Hermann Muller «πρόκειται για τη διαδικασία του σχηματισμού της προσωπικότητας του ανθρώπου, μέσα σ' ένα χώρο εξέλιξης, η οποία αρχίζει με τη γέννηση ή ακριβέστερα πριν από τη γέννηση του και διαρκεί ολόκληρη τη ζωή». (Τσαρδάκης, 1987)

1.3 Λειτουργίες της κοινωνικοποίησης

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στην διαδικασία της κοινωνικοποίησης το άτομο και η κοινωνία έχουν μια σχέση αλληλεπίδρασης. Το άτομο γεμίζει συνεχώς εφόδια ώστε να καθίσταται έτοιμος να σταθεί μέσα στην κοινωνία, μαθαίνουν την γλώσσα, τον πολιτισμό αλλά και την πολιτιστική του κληρονομιά από τους πιο μεγάλους. Μέσα από έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι η συμπεριφορά των νέων διαμορφώνεται σύμφωνα με τις επιταγές των μεγαλύτερων.

Η κοινωνικοποίηση λοιπόν έχει διττή λειτουργία, αφορά τόσο το άτομο όσο και την κοινωνία. Σύμφωνα με τον Πυργιωτάκη «εξασφαλίζει τη σταθερότητα και την συνοχή του πολιτικού συστήματος» αυτό βέβαια δεν μπορεί να είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό θεμιτό διότι η κοινωνία αποτελείται από θνητούς που συχνά αντικαθίστανται από νέους. Χωρίς όμως όλη αυτή την προσπάθεια από τους νέους αλλά και τον κοινωνικό έλεγχο δεν θα μπορούσαν να διατηρηθούν οι κοινωνικοπολιτιστικές αξίες. Το άτομο επίσης φαίνεται να διαμορφώνει όλη τη συμπεριφορά του επηρεασμένο από τις μορφές συμπεριφοράς που δεσπόζει η κοινωνία ακόμη και αν δεν το καταλαβαίνει. Αυτό συμβαίνει με την υιοθέτηση του εσωτερικού ελέγχου, που καθιστά το άτομο ικανό να διαχωρίζει και να ερμηνεύει όσο πιο σωστά μπορεί τα ερεθίσματα που επιδέχεται από την κοινωνία. Έτσι είναι σε θέση να έχει μια γενικά αποδεκτή συμπεριφορά ώστε να συνεχίζει να ζει και να μετέχει στην κοινωνία. Βέβαια, σε περιπτώσεις που δεν είναι αρκετός ο εσωτερικός έλεγχος έρχεται η ίδια η κοινωνία και με τον εξωτερικό έλεγχο όπως ονομάζεται, με τιμωρίες και ποινές, μπορεί και φέρνει την ισορροπία. Τα άτομα που δεν καταφέρνουν να υιοθετήσουν τα στοιχεία τα οποία είναι αναγκαία για την αρμονική τους ύπαρξη στην κοινωνία θεωρούνται «περιθωριακά άτομα». Τα άτομα αυτά σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Πυργιωτάκης «δεν έχουν εσωτερικεύσει τη βασική τουλάχιστον δομή τους συστήματος συμπεριφοράς και τις απαιτούμενες δεξιότητες και

ικανότητες για τη ζωή». Τέλος, το ίδιο σημαντικό είναι μέσα σε αυτή την διαδικασία να μην χαθεί η προσωπικότητα του καθενός και οδηγηθούμε σε παθητικούς αποδέκτες. Χρειάζεται εξισορρόπηση ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία για να μπορέσει να υπάρξει το αποτέλεσμα που επιθυμείται. (Πυργιωτάκης, 1998)

1.4 Φορείς κοινωνικοποίησης

Φορείς κοινωνικοποίησης μπορεί να είναι καθετί από μπορεί να επηρεάσει την το παιδί και την εξέλιξη του. Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Κ.Ζαχαρενάκης,1995 στο σύγγραμμα του Διαφορική Κοινωνικοποίηση «Μπορεί να είναι ένα άτομο, ένας θεσμός ή ένα μέσο επικοινωνίας που μπορεί να επηρεάσει το παιδί με τον άλφα ή βήτα τρόπο». Ως φορείς κοινωνικοποίησης μελετώνται «οι θεσμοθετημένες και μη κοινωνικές ομάδες και τα ιδρύματα προστασίας και φροντίδας όπως η οικογένεια, το σχολείο, το νηπιαγωγείο, ευκαιριακές ομάδες, μέσα μαζικής πληροφόρησης και ο επαγγελματικός χώρος».

1.5 Μηχανισμοί κοινωνικοποίησης

Οι μηχανισμοί κοινωνικοποίησης σύμφωνα με τον Ζαχαρενάκη, 1995 «αναφέρονται στα κίνητρα κοινωνικοποίησης, που αναπτύσσονται βασικά από την επίδραση που εξασκούν οι φορείς κοινωνικοποίησης πάνω στο άτομο». Οι μηχανισμοί κοινωνικοποίησης διακρίνονται «α) στην κοινωνική μάθηση, που επιτυγχάνεται με την μίμηση, την υποβολή, τον συναγωνισμό, τον κοινωνικό έλεγχο και την ενίσχυση β) στην εσωτερίκευση των προσδοκιών των άλλων».

1.6 Η εξελικτική διαδικασία της κοινωνικοποίησης

Η κοινωνικοποίηση όπως αναφέραμε και πιο πάνω δεν είναι μια στατική διαδικασία, αντιθέτως εξελίσσεται συνεχώς καθώς σε κάθε φάση της ζωής του το άτομο δέχεται νέα ερεθίσματα για κοινωνικοποίηση. Σε κάθε φάση λοιπόν της ζωής του ο άνθρωπος έχει διαφορετικές ανάγκες και βιώματα και αυτό έχει ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα την διαφοροποίηση και την εξέλιξη και της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης. Από την πρώτη στιγμή που αναφέρθηκε ο όρος από τον Durkheim έγινε αντιληπτό ότι η διαδικασία αυτή είναι εξελικτική και διαρκεί σε όλη τη ζωή του ανθρώπου. Αυτό

συμβαίνει διότι το άτομο συνεχώς εντάσσεται σε νέες ομάδες, γνωρίζει συνεχώς καινούργιο κόσμο κι έτσι οι μηχανισμοί της κοινωνικοποίησης είναι πάντα σε εγρήγορση. Αρκετά χρόνια πριν έγινε διάκριση της κοινωνικοποίησης σε φάσεις και ο κάθε ειδικός που ασχολήθηκε με αυτή την διάκριση το έκανε από την δική του σκοπιά.

T.Parsons

Συγκεκριμένα ο T.Parsons έκανε την διάκριση της κοινωνικοποίησης σε 5 φάσεις, αναφερόμενος στην μελέτη «για την κοινωνική ένταξη του παιδιού». Η πρώτη φάση λοιπόν, που αναφέρει είναι σχέση παιδιού και μητέρας, το δυνατό αυτό δέσιμο και πως επηρεάζεται το παιδί από αυτό. Στη συνέχεια, στη δεύτερη φάση μελετά τις σχέσεις που αναπτύσσει το παιδί και με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας και έτσι το παιδί εντάσσεται στο κοινωνικό περιβάλλον. Έπειτα, στην επόμενη φάση ο Parsons ασχολείται με κοινωνικοποίηση που επέρχεται στο σχολείο και «πως διαμορφώνεται ο ρόλος του φύλου και της ηλικίας». Στην τέταρτη φάση διερευνά τις «σχέσεις συνομηλίκων» και πως αυτές ασκούν επιρροή και τέλος, στην πέμπτη φάση υπάγεται η επαγγελματική κοινωνικοποίηση.

Dieter Claessens

Μία διαφορετική διάκριση κάνει ο Dieter Claessens, ο οποίος αναφέρει «μια διαφοροποίηση την οικογενειακής κοινωνικοποίησης με βάση τη σημαντικότερη λειτουργία που επιτελείται σε καθεμία από τις τρεις φάσεις: την *Sozialisierung*, την *Enkulturation* και την *soziale Fixierung*. Στην πρώτη φάση (*Sozialisierung*) αναφέρεται στο πρώιμο ακόμη στάδιο της κοινωνικοποίησης και στόχος της είναι να καταστήσει το νέο μέλος ικανό να σταθεί στην κοινωνία και να είναι «κοινωνικοποιήσιμο». Η δεύτερη φάση είναι η «πολιτιστική ένταξη (*Enkulturation*)» κατά την οποία το άτομο επικοινωνεί με το πολιτιστικό του περιβάλλον και αποκτά «πολιτιστική ταυτότητα». Τέλος, κατά την Τρίτη φάση της «κοινωνικής στερέωσης (*soziale Fixierung*)» το παιδί επεξεργάζεται και εσωτερικεύει τα ερεθίσματα που δέχεται από το περιβάλλον του και τα υιοθετεί σαν δικές του «προσδοκίες».

(Πυργιωτάκης, 1998)

1.7 Πρωτογενής κοινωνικοποίηση

1.7.1 Η φάση της πρώτης κοινωνικοποίησης

Σε αυτή τη φάση μιλάμε για την διαδικασία πριν από την κανονική κοινωνικοποίηση που λαμβάνει χώρα μέσα στην οικογένεια. Αυτό συμβαίνει στην βρεφική ηλικία του ατόμου, κατά την οποία «ολοκληρώνεται με μια συναισθηματική θεμελίωση, με τη δημιουργία της κοινωνική αισιοδοξίας και με την πρωτογενή κοινωνική στερέωση». Έτσι κατά την περίοδο αυτή με τα διάφορα γεγονότα που συμβαίνουν στον «ψυχοσωματικό τομέα ανάπτυξης», επέρχεται «η διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού». (Τσαρδάκης, 1987) Το παιδί μέσα από την σχέση του με την οικογένεια του και πολύ περισσότερο με την μητέρα του, βίωσε συνεχώς την φροντίδα, την στοργή και την αγάπη της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα «να αναπτύξει την πρώτη στάση προσδοκίας» και να δημιουργήσει «την βασική εμπιστοσύνη για το περιβάλλον», την οποία ο Claessens χαρακτηρίζει ως «συναισθηματική θεμελίωση». Μέσα από αυτή τη διαδικασία το παιδί αναπτύσσει την βάση για τις σταθερές σχέσεις στην ζωή του και αυτό αποσκοπεί «στο να οικοδομηθούν οι μελλοντικές διαδικασίες μάθησης και σκέψης του». Με αυτή την άποψη φαίνεται να συμφωνεί και το Erikson, ο οποίος υποστηρίζει την σημασία της σχέσης με την μητέρα και την απόκτηση των βάσεων για την μετέπειτα εμπιστοσύνη προς την υπόλοιπη κοινωνία. Τα άτομα «με θετικές εμπειρίες στην πρώιμη ηλικία έχουν θετική και αισιόδοξη αντίληψη για τον κόσμο», ενώ σε αντίθετη περίπτωση τα παιδιά «διαμορφώνουν αργότερα μια εχθρική στάση για την ομάδα και τον κόσμο». Ακόμη μια άποψη που συμφωνεί με τα παραπάνω είναι του Mitscherlich, ο οποίος αναφέρεται στη συμπεριφορά που υιοθετεί το παιδί από τις επιρροές των γονέων του. Ένα παιδί «άθελα του εσωτερικεύει τις πληροφορίες που λαμβάνει» και δημιουργεί δυνατούς δεσμούς με τους γονείς του. Μέσα από την επιβράβευση και από την τιμωρία των γονέων το παιδί έρχεται πρώτη φορά σε επαφή με τον «κοινωνικό έλεγχο». Αυτό το είδος του ελέγχου γίνεται σύμφωνα με τις «αξίες και τους κανόνες της εκάστοτε οικογένειας» κι έτσι το παιδί μαθαίνει με αυτόν τον τρόπο στην συνέχεια να λειτουργεί και μέσα στην κοινωνία.

(Πυργιωτάκης 1998, Τσαρδάκης 1987, Ζαχαρενάκης, 1995).

1.7.2 Η φάση της πολιτιστικής ένταξης

Μετά από την πρώτη κοινωνικοποίηση ακολουθεί η φάση της «πολιτισμοποίησης» όπως την ονομάζει ο Claessens όπου τότε «συντελείται η οικειοποίηση της

πολιτιστικής κληρονομιάς και των πολιτιστικών αξιών». Με τον όρο «πολιτισμοποίηση εννοεί πως ένας άνθρωπος αντιλαμβάνεται κάτι, πως χαίρεται, πως λυπάται, πως κατανοεί το περιβάλλον, πως συμπεριφέρεται κτλ». Όλα αυτά βέβαια σχετικά με την κοινωνία και την ένταξη του σε αυτή και όχι πια μόνο στην οικογένεια. Είναι δεδομένο με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω ότι όλα επηρεάζονται από την οικογενειακή κατάσταση και αντίληψη του κάθε ανθρώπου. Έτσι κάθε άνθρωπος εισχωρεί στην κοινωνία με ένα συνδυασμό επιρροών, διότι κάθε οικογένεια έχει «δικά της πολιτισμικά δείγματα συμπεριφοράς» και ο κάθε άνθρωπος τον δικό του χαρακτήρα. Το παιδί συνήθως επηρεάζεται περισσότερο από τον γονέα με το ίδιο φύλο και λαμβάνει από τον τρόπο που αυτός μιλά, πράττει και φέρεται. Η σημασία όλων των παραπάνω έγκειται στην ανάγκη του ατόμου να συνυπάρχει αρμονικά τόσο στην κοινωνία γενικά όσο και σε μικρότερες ομάδες. Ενισχύεται το αίσθημα της προσφοράς και της αλληλεγγύης και αυτό οδηγεί στην ύπαρξη και στην εξέλιξη της κοινωνίας. Η συγκεκριμένη φάση έχει «τόσο μεγάλη σημασία για την παραπέρα εξέλιξη του ατόμου, γι' αυτό και ο Rene Konig τη χαρακτηρίζει ως κοινωνικοπολιτιστική γέννηση» σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Πυργιωτάκης. Μέσα από το παρακάτω παράδειγμα φαίνεται πόσο σημαντικές είναι οι παραπάνω επιρροές για την εξέλιξη του ατόμου. «Ένας Ευρωπαίος π.χ. είναι Ευρωπαίος όχι γιατί γεννήθηκε στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, αλλά γιατί αναπτύχθηκε στο αντίστοιχο πολιτιστικό περιβάλλον και οικειοποιήθηκε το σχετικό πολιτισμό» (Ζαχαρενάκης 1995, Πυργιωτάκης 1998).

1.8 Το αισθησιοκινητικό στάδιο του Piaget

Σχετικά με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για την πολιτιστική ένταξη του ατόμου ο Piaget έχει αναπτύξει μια θεωρία και ονόμασε όλη τη διαδικασία «αισθησιοκινητικό στάδιο». Αναφέρεται «στα πρότυπα της θεωρίας του εξαρτημένου αντανεκλαστικού» κατά τα οποία όντως το παιδί ανάλογα με τις πρώτες τους αντιδράσεις «επιδοκιμάζεται ή αποδοκιμάζεται από τους γονείς». Το παιδί έτσι αρχίζει να αντιλαμβάνεται από τις αντιδράσεις των γονιών του αν αυτό που κάνει είναι επιθυμητό ή όχι, έχοντας ως αποτέλεσμα να συμπεριφέρεται και το ίδιο σύμφωνα με τις αρχές των γονιών του. Έτσι, η οικογένεια «ασκεί ρυθμιστικό ρόλο στη συμπεριφορά του παιδιού, που αρχίζει έτσι να σχηματίζει τους πρώτους κοινωνικούς κανόνες και να διαμορφώνει τη δική του

ηθική σε αντιστοιχία την ηθική της οικογένειας του. Οι πράξεις του αρχίζουν τώρα να έχουν συνέπεια και ακολουθία».

(Πυργιωτάκης 1998, J.Piaget- B.Indhelder).

1.9 Οικογένεια (πρωτογενής κοινωνικοποίηση)

Ορισμός

Η οικογένεια είναι «μια κοινωνικά αναγνωρισμένη και παραδοσιακά καθιερωμένη μορφή συμβίωσης των μελών της κοινωνίας». Ο πρώτος σκοπός της οικογένειας είναι εξέλιξη του ανθρώπινου είδους μέσω της αναπαραγωγής. Μέσα σε αυτή δημιουργείται η πρώτη και σημαντικότερη κοινωνία ανθρώπων. (Τσαρδάκης, 1987)

Σύμφωνα με τον Dieter Claessens η οικογένεια είναι « ο τόπος αναπαραγωγής της κοινωνίας μέσα στον οποίο επιτυγχάνεται η αναπλήρωση μιας ύπαρξης που κινδυνεύει από την αποχώρηση της μεγαλύτερης γενιάς».

1.9.1 Μορφές οικογένειας

Η οικογένεια ανά τους αιώνες έχει αλλάξει πολλές μορφές, επηρεασμένη από τις επιταγές της κοινωνίας και κατ' επέκταση των ανθρώπων που ζουν στην εκάστοτε κοινωνία. Με βάση όσα αναφέρει ο William Goode στο βιβλίο του «κοινωνιολογία της οικογένειας», η οικογένεια έχει λάβει τις παρακάτω μορφές:

1. «Πυρηνική οικογένεια», η οποία αποτελείται από τον πατέρα, την μητέρα και τα παιδιά. Αυτή η μορφή χαρακτηρίζεται από «την καλλιέργεια του φιλελεύθερου και δημοκρατικού πνεύματος επιτρέποντας έτσι να διαμορφωθούν ελεύθερα οι διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της». (Πυργιωτάκης, 1998)
2. «Διευρυμένη οικογένεια», η οποία αποτελείται από τους γονείς, τα παιδιά αλλά και από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας που είναι ο παππούς, η γιαγιά, οι θείοι κτλ.
3. «Πολυγυνία», κατά την οποία υπάρχει ένας άνδρας σύζυγος αλλά μπορεί να έχει δύο και παραπάνω γυναίκες συζύγους και φυσικά τα παιδιά τους.

4. «Πολυανδρία», όπου ισχύει το αντίθετο από πριν δηλαδή, υπάρχει μία γυναίκα και δύο ή παραπάνω σύζυγοι άνδρες μαζί με τα παιδιά.

Οι παραπάνω μορφές οικογένειας είναι αυτές που επικρατούν περισσότερο στην εποχή μας και καθορίζονται από την θρησκεία, πολιτισμό και κουλτούρα της κάθε κοινωνίας. Στον δυτικό πολιτισμό περισσότερο οι δύο πρώτες μορφές και η δεύτερη μορφή πιο συχνά στις αγροτικές περιοχές, ενώ οι δύο δεύτερες μορφές επικρατούν σε χώρες της Ανατολής. (Τσαρδάκης, 1987)

1.9.2 Η εξέλιξη της οικογένειας (συνοπτικά)

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, διαπιστώθηκε πως η οικογένεια δεν είναι ένας «στατικός και αμετάβλητος θεσμός» αλλά διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες της κοινωνίας. Αρχικά, η οικογένεια ήταν μητριαρχική, στην συνέχεια πατριαρχική ώστε να καταλήξει σήμερα στην συντροφική της μορφή. Μέσα από την εξέλιξη της κοινωνίας στην πάροδο του χρόνου, προκύπτει η ανάγκη για ένα οικογενειακό περιβάλλον που δημιουργεί έναν νέο άτομο ικανό να σταθεί στην κοινωνία. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από ένα κλίμα ελευθερίας λόγου και πράξεων με αναμενόμενη επιτήρηση και έλεγχο από τους γονείς. Έτσι, διαπιστώνεται ότι ήταν αναπόφευκτό να οδηγηθεί η καθιέρωση της πυρηνικής οικογένειας σε ένα κλίμα «δημοκρατίας και συνεργασίας». (Πυργιωτάκης, 1998) Με το πέρασμα του χρόνου, φαίνεται πως οι ανάγκες της κοινωνίας και των ατόμων αλλάζουν συνεχώς. Η σχέση «παιδιού-γονέα-παιδαγωγού» έχει αποκτήσει άλλη βάση και αυτό οφείλεται σε τέσσερις αλλαγές: «αλλαγές στην αγορά εργασίας», η μητέρα πλέον εργάζεται πολύ περισσότερο, «αλλαγές στον θεσμό της οικογένειας και αύξηση των διαζυγίων, μετατροπή των δυτικών κοινωνιών σε πολυπολιτισμικές λόγω κυρίως των μεταναστευτικών ρευμάτων». (Κυπριανός, 2007)

1.9.3 Οι κύριες λειτουργίες της οικογένειας

Σύμφωνα με όσα αναφέρουν ο W.J Goode και F.Neidhardt οι κύριες λειτουργίες της οικογένειας είναι:

- «η αναπαραγωγή»,
- «η κοινωνική τοποθέτηση»,

- «η κοινωνικοποίηση»,
  - «η βιολογική διατήρηση του ατόμου»,
  - «η συγκινησιακή και οικονομική διατήρηση του ατόμου»,
  - «οι λειτουργίες του νοικοκυριού και του ελεύθερου χρόνου»,
  - «η οικογενειακή λειτουργία της οικογενειακής ισορρόπησης».
- (Ζαχαρενάκης, 1995)

1.9.4 Η σημασία της μητέρας (έρευνα Spitz)

Με όσα αναφέραμε στην πρώτη φάση της κοινωνικοποίησης είναι δεδομένο πόσο σημαντική είναι η οικογένεια και περισσότερο η μητέρα για την κοινωνικοποίηση του παιδιού. Η σχέση αυτή αποτελεί την πιο γερή βάση για να αποκτήσει το παιδί το αίσθημα της εμπιστοσύνης.

Στην έρευνα του ο Spitz «παρακολούθησε την ανάπτυξη παιδιών που ζούσαν κοντά στην μητέρα τους και παιδιών που ζούσαν σε ιδρύματα». Παρατηρήθηκε ύστερα από μετρήσεις, ότι τα παιδιά που ζούσαν σε ίδρυμα μακριά από την μητέρα τους, εμφάνισαν «μια επικίνδυνη βραδύτητα ανάπτυξης» που πλέον ονομάζεται «ιδρυματογενής καθυστέρηση ή ιδρυματισμός». Τα παιδιά αυτά οδηγούνταν σε «σωματικό και ψυχικό μαρασμό» λόγω της ανύπαρκτης επαφής με την μητέρα. Συνοψίζοντας και με βάση το παραπάνω παράδειγμα, υπερτονίζεται η σημασία των «ανθρώπινων σχέσεων», ώστε το άτομο να γίνει ένα κοινωνικοποιήσιμο ον. (Πυργιωτάκης, 1998)

1.9.5 Οι διαδικασίες και οι παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνικοποίηση του παιδιού μέσα στην οικογένεια

Υπάρχουν δύο θεωρίες που απαντούν στο ερώτημα «πώς διαδραματίζονται οι διαδικασίες και ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την κοινωνικοποίηση του παιδιού μέσα στην οικογένεια». Η πρώτη θεωρία ονομάζεται «δομο-λειτουργική θεωρία» και η δεύτερη «συμβολική θεωρία της αλληλεπίδρασης». Οι δύο αυτές θεωρίες

θεωρούνται «αφετηρίες» οι οποίες ασχολούνται «με τις διαδικασίες, μέσω των οποίων ο αναπτυσσόμενος νέος αποκτά τις προϋποθέσεις για τη συμμετοχή του στην επικοινωνία και αλληλεπίδραση μέσα στην κοινωνική ομάδα και κοινωνία».

1.9.6 Η δομο- λειτουργική θεωρία του συστήματος

Ο Talcott Parsons αναπτύσσοντας αυτή τη θεωρία αναφέρει την κοινωνικοποίηση ως «μια διαδικασία της ενσωμάτωσης του παιδιού στο οικογενειακό σύστημα, μέσω του μηχανισμού εσωτερικευσης των δειγμάτων αλληλεπίδρασης και των κοινωνικών ρόλων». Με λίγα λόγια, η συγκριμένη θεωρία ναι μεν μιλάει για την είσοδο του ατόμου σε μια «ορισμένη κοινωνία, ως μια διαδικασία προσαρμογής στο υφιστάμενο σύστημα αξιών και ρόλων της οικογένειας», δεν αναφέρει ούτε αναλύει «τους παράγοντες» που αναπτύσσουν την προσωπικότητα του κάθε ατόμου ξεχωριστά. Επομένως, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη μορφή κοινωνικοποίησης δεν δίνει περιθώρια επιλογών στο άτομο, το οποίο είναι αναγκασμένο «να ενεργεί μέσα σε προκαθορισμένα πλαίσια». Βέβαια αυτή η σταθερότητα «στη δομή του συστήματος» είναι βασικός παράγοντας για την εξέλιξη του. (Τσαρδάκης, 1987)

1.9.7 Η συμβολική θεωρία της αλληλεπίδρασης

Η θεωρία αυτή, που σχετίζεται με όσα έχει αναφέρει ο George Herbert Mead, έχει ως αρχή της την πρώτη φάση, κατά την οποία τα παιδιά μαθαίνουν «τους κοινωνικούς ρόλους, όπου το παιδί μέσω των ταυτίσεων και αλληλεπιδράσεων με τους γονείς του, μαθαίνει τους αρχικούς ρόλους των φύλων και των γενεών, οι οποίοι οδηγούν στην ανάληψη των πολιτισμικών και κοινωνικών ρόλων». «Ταύτιση» σύμφωνα με τον Γεώργιο Κιτσάρα είναι «η αποδοχή αξιών, στάσεων, κανόνων, διαθέσεων και τρόπων συμπεριφοράς προσώπων, με τα οποία μας συνδέει μια θετική σχέση». Όλη η διαδικασία γίνεται από την αρχή της ζωής του ατόμου μέσω της οικογένειας και ειδικότερα της μητέρας. Το παιδί από την πρώτη στιγμή που αντιλαμβάνεται το περιβάλλον, έρχεται σε επαφή με «μορφασμούς – χειρονομίες» και άλλα «σημαντικά σύμβολα, τα οποία είναι ενδείξεις εσωτερικών παρωθήσεων και καθορίζουν τις πρώτες φάσεις των διαδικασιών της συμπεριφοράς και ενέργειας». Το σημαντικότερο όμως, «σύστημα συμβόλων είναι η γλώσσα» με την οποία ανταλλάσσονται γνώμες, συναισθήματα, πληροφορίες και πολλά άλλα.

Η σπουδαιότερη σχέση αλληλεπίδρασης που επαληθεύει όλα τα παραπάνω είναι η σχέση μητέρας- παιδιού. Το παιδί καθετί που δέχεται από την μητέρα το εσωτερικεύει και δημιουργεί τους δικούς του μηχανισμούς όταν είναι απόλυτα έτοιμο. Με την αλληλεπίδραση όλων των μελών της οικογένειας «τίθεται η βάση για την ομαλή ψυχοπνευματική ανάπτυξη του παιδιού» και είναι έτοιμο το παιδί να αντιληφθεί αυτά που του προσφέρουν οι γονείς. Αυτή λοιπόν η θεωρία αντιτίθεται στην προηγούμενη όσο αφορά «τις προϋποθέσεις, τις οποίες πρέπει να εκπληρώσει το άτομο για να αποκτήσει τα βασικά προσόντα για την απόσπαση ρόλων και την ανοχή της διπλό- πολυσημασίας των εννοιών». Με βάση αυτές τις προϋποθέσεις το άτομο καθίσταται ικανό να ερμηνεύει και να φιλτράρει τις πληροφορίες που δέχεται, άρα να αποκτήσει κρίση για την συμπεριφορά του. (Τσαρδάκης, 1987)

1.10 Βασικές προϋποθέσεις για ομαλή κοινωνικοποίηση

Οι ψυχοκοινωνικές σχέσεις γονέων- παιδιών και οι επιπτώσεις στην κοινωνικοποίηση

1.10.1 Μορφές ψυχοκοινωνικής σχέσης

Πολλές έρευνες αναφέρουν πως η ψυχοκοινωνική σχέση ανάμεσα στο παιδί και τους γονείς ρυθμίζεται από δύο παράγοντες, οι οποίοι δεν σχετίζονται μεταξύ τους. Ο πρώτος παράγοντας είναι «ο συναισθηματικός τόνος στη σχέση, το θυμικό περίβλημα, που μπορεί να διακυμανθεί από την αγάπη ως την εχθρότητα». Αυτό σημαίνει πως τα παιδιά είτε ζουν σε ένα περιβάλλον γεμάτο με αγάπη και αποδοχή είτε ζουν σε ένα περιβάλλον ψυχρό και γεμάτο αρνητικότητα. Ο δεύτερος παράγοντας «καθορίζει το βαθμό που οι γονείς επηρεάζουν, κατευθύνουν, ελέγχουν ή υπαγορεύουν στο παιδί τη συμπεριφορά που θα πρέπει να δείξει. Οι πιθανές διακυμάνσεις κι εδώ είναι τεράστιες και εκτείνονται από τον απόλυτο έλεγχο ως την αυτόνομη συμπεριφορά του παιδιού». Με τον συνδυασμό αυτών των δύο παραγόντων δημιουργείται «η ιδιαίτερη σύσταση της ψυχοκινητικής σχέσης» μεταξύ γονέων και παιδιού. Οι σχέσεις αυτές είναι :

1. «αγάπη- έλεγχος»
2. «αγάπη- αυτονομία»
3. «εχθρότητα- έλεγχος»

4. «εχθρότητα- αυτονομία»

1. ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ

Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι υπέρ- προστατευτικοί γονείς όπως τους χαρακτηρίζουμε και είναι αυτοί που θα δώσουν όλη τη «στοργή και την αποδοχή τους στο παιδί», όμως θα είναι και αυτοί που σε το «περιορίζουν». Στην περίπτωση αυτή λοιπόν, οι γονείς να μην είναι «θετικοί» απέναντι στα παιδιά τους αλλά θέτουν πολλούς περιορισμούς στα παιδιά τους με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην καθίστανται ανεξάρτητα. Οι γονείς αυτοί, «ασχολούνται» υπερβολικά με τα παιδιά τους, δεν τους δίνουν τη δυνατότητα να αποφασίζουν τα ίδια για την ζωή τους κι έτσι φτάνουν στο σημείο τα παιδιά να μην έχουν ελευθερίες.

2. ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ

Αυτή η κατηγορία θεωρείται ως δημοκρατική και έχει τα περισσότερα «θετικά στοιχεία : την αγάπη και την ελευθερία». Οι γονείς σε αυτή την περίπτωση είναι υποστηρικτικοί, χρησιμοποιούν τον διάλογο και ενθαρρύνουν συνεχώς τα παιδιά τους ακόμη και στην αποτυχία. Τους δίνουν τον απαραίτητο χώρο για να γίνουν αυτόνομες προσωπικότητες και πολίτες χωρίς να φτάνουν σε σημείο αδιαφορίας. Η σχέση γονέων – παιδιού χαρακτηρίζεται από «ελευθερία», με αποτέλεσμα «να οδηγηθούν στην αυτάρκεια και την αυτοτέλεια».

3. ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ

Σε αυτή την περίπτωση η σχέση γονέα- παιδιού είναι αρκετά διαφορετική με τις προηγούμενες στο κομμάτι της αγάπης. Εδώ υπάρχει ένα απόμακρο ψυχρό κλίμα το οποίο όμως συνδυάζεται και με τον έλεγχο. Έτσι οι γονείς «βρίσκονται σε πλήρη αντίφαση με τα παιδιά τους είναι αυταρχικοί και αντιστρατεύονται κάθε δική τους ενέργεια και πρωτοβουλία». Οι γονείς αυτοί είναι « σκληροί και βάνουσοι και προκαλούν συχνά συναίσθημα πικρίας και απογοήτευσης στα παιδιά τους».

4. ΕΧΘΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ

Η κατηγορία αυτή μοιάζει στο θέμα της εχθρότητας στην πάνω περίπτωση όμως συνδυάζει και με την «ψυχρή αδιαφορία και απραξία». Οι γονείς σε αυτή την περίπτωση χαρακτηρίζονται ως απαθής και αδιάφοροι. (Πυργιωτάκης, 1998 Ζαχαρενάκης 1995)

1.10.2 Συνέπειες στην κοινωνικοποίηση

Είναι δεδομένο πως η ψυχοκοινωνική σχέση παιδιού και γονέα παίζει καθοριστικό ρόλο «στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού». Έτσι, « κάθε είδος αυτής της σχέσης ασκεί διαφορετικές επιδράσεις και επιφέρει διαφορετική μορφή κοινωνικοποίησης». Οι « υπέρ- προστατευτικοί γονείς μπορεί να μαθαίνουν ευγενικούς τρόπους στα παιδιά τους αλλά με την τόση πίεση τα καθιστούν ανασφαλή και ανίκανα να αναλάβουν οποιαδήποτε πρωτοβουλία». Οι «δημοκρατικοί γονείς έχουν την ιδανική συμπεριφορά προς τα παιδιά τους». Είναι τόσο ενθαρρυντικοί και υποστηρικτικοί με αποτέλεσμα τα παιδιά τους να έχουν αποκτήσει « συναισθηματική σταθερότητα, αυτοεμπιστοσύνη, φιλική διάθεση και συνεργατικότητα». Είναι σε θέση να ενταχθούν σε ομάδες και στην κοινωνία γενικότερα, να χρησιμοποιήσουν τον διάλογο και να πάρουν σημαντικές «αποφάσεις και πρωτοβουλίες». Οι «αυταρχικοί γονείς» από την άλλη με τη συμπεριφορά τους έχουν διαφορετικά αποτελέσματα. «Τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν αστάθεια στη συμπεριφορά τους που διακρίνεται κατά κύριο λόγο από επιθετικότητα και εριστική διάθεση». Τέλος, οι «φλεγματικοί γονείς» δεν δίνουν καμία σημασία στα παιδιά, τα οποία μεγαλώνουν και επηρεάζονται από « τις επιδράσεις του περιβάλλοντος». Το χειρότερο σε αυτή την περίπτωση είναι ότι η «έλλειψη αγάπης έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ψυχο- συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού». Το παιδί καταλήγει « κατά κανόνα σε σύναψη σχέσεων με αντικοινωνικές ομάδες και περιθωριακά άτομα στα οποία ενσωματώνεται τελικά». Η μόνη σχέση που έχει θετικά αποτελέσματα και στο άτομο αλλά και στην κοινωνία είναι η δεύτερη. Η συμπεριφορά των δημοκρατικών γονέων ταιριάζει στα σημερινά δεδομένα διότι διέπεται από φιλελεύθερες ιδέες. Τα παιδιά σε αυτή την περίπτωση είναι ισορροπημένα και ικανά να εξελιχθούν στην κοινωνία.

1.10.3 Αναγκαίες συνθήκες στην οικογένεια

Πνεύμα αγάπης

Μέσα στην οικογένεια είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει ένα κλίμα αγάπης και κατανόησης. Τα δεσμά ανάμεσα στα μέλη ανάλογα με την ποιότητα τους δημιουργούν και αντίστοιχες επιπτώσεις. Όταν το δέσιμο είναι υγιές τότε υπάρχει σταθερότητα και «αισιοδοξία χωρίς προβλήματα». Σε αντίθετη όμως περίπτωση όταν στην οικογένεια υπάρχουν εντάσεις και διαφωνίες, αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί που βιώνει αυτή την κατάσταση να γίνει νευρικό και όχι τόσο λειτουργικό για το ίδιο και την κοινωνία.

Θετικό αυτοσυναίσθημα

Σε όλη τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης του παιδιού κρίνεται αναγκαία η «καλλιέργεια του θετικού αυτοσυναισθήματος», διότι χωρίς αυτό είναι δύσκολο «να καλλιεργηθεί κοινωνικά το παιδί και να ενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο». Η διαδικασία αυτή ακολουθείται όχι μόνο στην οικογένεια αλλά και σε άλλους φορείς που έχουν άμεση επιρροή στα παιδιά π.χ. στο σχολείο. Το αυτοσυναίσθημα είναι «ο πυρήνας γύρω από τον οποίο περιστρέφονται και διαμορφώνονται όλες οι άλλες αντιλήψεις, είναι αυτό που παρέχει συνοχή και συνέπεια στην προσωπικότητα του ατόμου». Είναι πολύ σημαντικό οι μεγαλύτεροι να πράττουν προσεκτικά και με στόχο την ενίσχυση της «αυτοπεποίθησης και του αυτοσυναισθήματος», οποιαδήποτε αντίθετη συμπεριφορά επιφέρει και τα ανάλογα αποτελέσματα. Τα παιδιά αυτά μπορεί να αποκτήσουν σύνδρομο «κατωτερότητας» και μην είναι σε θέση να ενταχθούν «ομαλά στην κοινωνία».

Συνέπειες λόγων και έργων

Επίσης πολύ σημαντικό είναι οι γονείς να προσέχουν τις πράξεις και τα λόγια τους, διότι κάθε μικρό λάθος ίσως αποβεί μοιραίο για την συγκρότηση της προσωπικότητας του παιδιού. Η σχέση ανάμεσα σε γονείς και παιδιά κρίνεται υψίστης σημασίας, επειδή

η «αλληλεπίδραση» είναι τόσο έντονη και καθορίζει την μετέπειτα πορεία του παιδιού. Επομένως, δίνεται έμφαση στον τρόπο που εξωτερικεύει κάποιος αυτά που σκέφτεται και πως αυτά θα τα αποδώσει σε έργα.

Σταθερότητα συμπεριφοράς

Ακόμη κάτι πολύ σημαντικό είναι να συμφωνούν οι γονείς μεταξύ τους στις αξίες και στις ιδέες που εκπνέουν στα παιδιά τους. Αν ο ένας γονιός είναι υποστηρικτής μίας άποψης και ο άλλος της αντίθετης της τότε το παιδί βρίσκεται σε σύγχυση ιδεών και δεν μπορεί να ζει με «σταθερότητα». Επιπρόσθετα, μπορεί να υπάρξει αστάθεια και στην συμπεριφορά του ίδιου του γονέα και ενεργούν ανάλογα «τη διάθεση της στιγμής και όχι με μελετημένο τρόπο» , όταν για παράδειγμα « ένας γονιός τιμωρεί με αυστηρότητα ασήμαντα παραπτώματα και αφήνει ατιμώρητα άλλα πιο σημαντικά». Όλο αυτό δημιουργεί στο παιδί « ανασφάλεια και αβεβαιότητα» τόσο στην προσωπικότητα του όσο και στην συμπεριφορά του.

Αποφυγή υπερβολικής αυστηρότητας

Οι γονείς επίσης, θα πρέπει να προσέξουν πολύ να μην φτάνουν στα άκρα τη συμπεριφορά τους, δηλαδή «να αποφεύγεται η υπερβολική αυστηρότητα και οι σκληρές τιμωρίες» επειδή αυτό θα δημιουργήσει ανασφάλεια και αστάθεια στα παιδιά τους. Τα παιδιά αυτά συνήθως γίνονται «ανυπάκουα, αντιδραστικά, δουλικά ή και επαναστατικά» άρα γενικότερα αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση τους.

1.11 Δευτερογενής κοινωνικοποίηση

1.11.1 Δευτερογενής κοινωνική στέρηση

Σύμφωνα με τον Claessens «δευτερογενής κοινωνική στέρηση είναι εκείνες οι διαδικασίες, οι οποίες οδηγούν στην τελική ανάληψη ορισμένων κοινωνικών ρόλων». Η «δευτερογενής κοινωνικοποίηση είναι η συνέχεια της πρωτογενούς και θεμελιώνεται πάνω σ' αυτή». Η φάση αυτή διαρκεί σε όλη την υπόλοιπη ζωή του ατόμου και στο μεγαλύτερο βαθμό της ασχολείται με την «εκμάθηση νέων μορφών συμπεριφοράς». Για να περάσεις σε αυτή την φάση έχεις τις βάσεις που έλαβες από την πρωτογενή

φάση κοινωνικοποίησης και μέσα από αυτή τη διαδικασία «το άτομο ολοκληρώνεται πλήρως και εντάσσεται στο κοινωνικό σύνολο». (Πυργιωτάκης 1998, Ζαχαρενάκης 1995).

1.11.2 Το σχολείο (δευτερογενής κοινωνικοποίηση)

Σε αυτό το στάδιο της ζωής του το παιδί λαμβάνει νέα ερεθίσματα, παύει να εντάσσεται αποκλειστικά στην μικρή ομάδα της οικογένειας και αρχίζει να εντάσσεται και σε άλλες ομάδες όπως είναι το σχολείο. Υπάρχει βέβαια μεγάλη διαφορά ανάμεσα στο σχολείο και στην οικογένεια, ειδικά στο κλίμα που επικρατεί. Στην οικογένεια επικρατεί συνήθως ένα κλίμα ανιδιοτελούς αγάπης και αρκετές φορές τεράστιες επικέντρωση από τον γονέα στο παιδί. Αντίθετα, στο σχολείο ο εκπαιδευτικός καλείται να μην προσαρμοστεί στις ανάγκες μάθησης και συμπεριφοράς του κάθε παιδιού ξεχωριστά, όμως είναι αναγκασμένος να μην κάνει υπερβολές και «διακρίσεις». Πολύ σημαντική φαίνεται να είναι η συμβολή του νηπιαγωγείου, η οποία «γεφυρώνει τα δύο διαφορετικά σε δομή περιβάλλοντα (οικογένεια, σχολείο) και διευκολύνει την ομαλή μετάβαση και ένταξη του παιδιού από το ένα περιβάλλον στο άλλο. Στο σχολείο, το παιδί έρχεται σε επαφή με νέες προκλήσεις και καλείται να αντιμετωπίσει νέες καταστάσεις και να συναναστραφεί με καινούργια άτομα. Αυτό προϋποθέτει να εφαρμόσει διάφορους τρόπους έτσι ώστε να επικοινωνήσει και να προσεγγίσει με τόσα διαφορετικά άτομα. Θα έρθει σε επαφή και με «πρακτικές» που έως τότε του ήταν άγνωστες όπως «να μάθει να συνεργάζεται με τα μέλη της σχολικής τάξης, να πειθαρχεί σε ένα σχολικό πρόγραμμα, να υπομένει το δάσκαλο του, να συνεργάζεται μαζί του, να μαθαίνει και να αποδίδει». Σε αυτή τη φάση, το παιδί μπαίνει πιο ενεργά στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και προσπαθεί να κάνει πράξη τις αξίες που έλαβε από το οικογενειακό του περιβάλλον σε συνδυασμό με τα νέα δεδομένα που λαμβάνει. Σχετικά με την πρακτική του σχολείου, το παιδί καλείται να αποκτήσει «δύο παράλληλες διαδικασίες, την αγωγή και την κοινωνικοποίηση». Με την αγωγή το παιδί λαμβάνει τις γνώσεις που αντιστοιχούν στην εκπαιδευτική του βαθμίδα, ενώ με την κοινωνικοποίηση το παιδί δέχεται τις «ασυνείδητες επιδράσεις του περιβάλλοντος». Με τον συνδυασμό αυτών των δύο διαδικασιών το παιδί οδηγείται στην «διαμόρφωση της προσωπικότητας του». Επομένως, το σχολείο έχει διττή λειτουργία, τόσο σχετικά με το ίδιο το άτομο όσο και με την κοινωνικοποίηση του.

Διαμορφώνει τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του παιδιού αλλά και το καθιστά κοινωνικό ον.

1.11.3 ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Μέσα από τις δραστηριότητες του νηπιαγωγείου το παιδί μαθαίνει να κοινωνικοποιείται και να αποκτά γνώσεις με ποικίλους τρόπους. Έτσι το παιδί αναπτύσσεται συναισθηματικά, κοινωνικά και μαθησιακά. Μέσω της ενασχόλησης τους με τη γλώσσα, τα μαθηματικά, το περιβάλλον, τη δημιουργική έκφραση και τη πληροφορική το παιδί γνωρίζει τον κόσμο και γεμίζει εφόδια για τις επόμενες τάξεις και φυσικά την υπόλοιπη ζωή του. Το διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών, απευθύνεται σε όλα τα νηπιαγωγεία της χώρας και όλα τα πανεπιστήμια με τμήματα προσχολικής ηλικίας τροφοδοτούνται και εργάζονται με γνώμονα αυτό το πρόγραμμα.

1.11.4 Κοινωνικοποίηση στο νηπιαγωγείο- Σκοπός και στόχοι της προσχολικής αγωγής

Ο σκοπός της προσχολικής αγωγής φαίνεται να παραμένει αναλλοίωτος μέσα στο πέρασμα του χρόνου και ίδιος σε όλες της σχολικές τάξεις. Έχει θεσμοθετηθεί με τον νόμο 1566/1985 και αναφέρει:

«Σκοπός του νηπιαγωγείου είναι να βοηθήσει τα νήπια να αναπτυχθούν σωματικά, συναισθηματικά, νοητικά και κοινωνικά μέσα στα πλαίσια που ορίζει ο ευρύτερος σκοπός της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης».

1.11.5 Οι διαστάσεις της προσχολικής αγωγής

«Η κοινωνικοπολιτική κίνηση του 1960 και οι νεότερες ψυχοκοινωνιολογικές έρευνες οδήγησαν σε μια πολλαπλή θεώρηση της προσχολικής αγωγής». Αυτό έγινε περισσότερο φανερό από τα εξής:

1. «τα αποτελέσματα της έρευνας της ευφυΐας, των κινήτρων και της μάθησης»
2. «της κίνησης για ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών»
3. «των αποτελεσμάτων της έρευνας της κοινωνικοποίησης»

4. «της κίνησης των νηπιαγωγείων και ιδιαίτερα των ελεύθερων νηπιαγωγείων».

Οι κύριες διαστάσεις λοιπόν, είναι:

Α) ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τα νέα δεδομένα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει το άτομο με την εμφάνιση της αστικοποίησης δημιούργησε μεγάλες αλλαγές στην έως τότε πραγματικότητα. Οι γρήγοροι ρυθμοί στην πόλη, οι πολλές ώρες εργασίες και των δύο γονέων αλλά και οι μεγάλες αποστάσεις δημιούργησαν κενό ανάμεσα στον γονέα και στο παιδί κατά την νηπιακή ηλικία. Έτσι, «η προσχολική οικογενειακή αγωγή των παιδιών έχει ανάγκη μιας συμπληρωματικής αγωγής και μάλιστα στον κοινωνικό, συναισθηματικό, πολιτιστικό και αισθητικό τομέα. Αυτήν την συμπληρωματική αγωγή οφείλει να προσφέρει η θεσμοθετημένη προσχολική αγωγή».

Β) ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Τα τελευταία χρόνια η κοινωνικοποίηση ασχολείται με την «έρευνα της ευφυΐας, η οποία θεωρεί ότι τα πάντα είναι συνάρτηση των καταβολών και της κληρονομικότητας». Δίνεται βαρύτητα στην επίδραση που ασκείτο σχολείο και η οικογένεια στην πνευματική καλλιέργεια του ατόμου και μέσα από έρευνες διαπιστώθηκε ότι η έλλειψη πόρων οδηγεί στην έλλειψη μόρφωσης. Σε αυτό το σημείο συμβάλει η προσχολική αγωγή και γεφυρώνει το χάσμα με την «αντισταθμιστική αγωγή».

Γ) ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Σχετικά με τον κλάδο της ψυχολογίας, έγιναν διάφορες έρευνες για να καταλήξουν στο πόσο σημαντικές είναι οι «πρώιμες επιδράσεις» για το νήπιο. Έτσι όλες οι έρευνες έδειξαν την ανάγκη για «συνεργασία γονέων και εκπαιδευτικών» και αλλαγή στον τρόπο που γινόταν η εκπαιδευτική διαδικασία μέχρι τότε. Σταματάει να προσαρμόζεται το παιδί στον τρόπο μάθησης και πλέον γίνονται πιο ευέλικτα προγράμματα, τα οποία ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών με μεγάλη προσοχή στο να οδηγηθούν στη «σχολιοποίηση».

Δ) ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

«Η εκπαιδευτική πολιτική αντιμετωπίζει την προσχολική αγωγή σε σχέση»:

1. «την οργάνωση, τα οικονομικά και τις αναγκαίες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις»
2. «την διατύπωση των στόχων»
3. «τον καθορισμό των περιεχομένων μάθησης αυτής της εκπαιδευτικής βαθμίδας»
4. «με την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της προσχολικής αγωγής». Όλα τα παραπάνω, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η «προσχολική αγωγή υπάγεται στην πολιτική αλλά και στα πλαίσια του γενικού εκπαιδευτικού σχεδιασμού και της καθημερινής πρακτικής».

1.11.6 Στόχοι της προσχολικής αγωγής

Στο πάνω κομμάτι που αναφέρθηκαν οι διαστάσεις είδαμε γενικά τους στόχους της προσχολικής αγωγής. Έγινε αναφορά για την «ανάπτυξη της ευφυΐας μέσω της μάθησης στην πρώιμη παιδική ηλικία παρά τις κριτικές». Υπήρξαν διαφωνίες για την ενασχόληση τόσο μικρών παιδιών με το «γνωστικό κομμάτι», όμως τα σχολεία είναι πλέον κατάλληλα εφοδιασμένα για να υπερτονίσουν και να κερδίσουν και τον γνωστικό στόχο, κάτι που κρίνεται αναγκαίο για την «προσχολική αγωγή». Ο σημαντικότερος στόχος είναι μέσω της μάθησης το παιδί να εξελιχθεί τόσο στα μετέπειτα μαθήματα όσο και στην υπόλοιπη ζωή του. Δίνεται έτσι στο άτομο να αναπτυχθεί πολύπλευρα από πολλές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στην τάξη τόσο ατομικές όσο και ομαδικές. Μέσω του σχολείου λοιπόν, οι μαθητές γεφυρώνουν το χάσμα που υπάρχει από το οικογενειακό περιβάλλον από το οποίο προέρχονται και αναπτύσσουν πολλές πτυχές του εαυτού τους. Επίσης, «με τις γενικές επιδιώξεις της προσχολικής αγωγής τονίζεται ιδιαίτερα η αντισταθμιστική της λειτουργία για καλύτερες αφετηρίες υποχρεωτικής εκπαίδευσης». (Πυργιωτάκης, 1998 Ζαχαρενάκης, 1995)

1.11.7 Η θεωρία του Vygotsky

Η θεωρία του Vygotsky ασχολήθηκε με τις «γνώσεις και τις ικανότητες των παιδιών καθώς και στη δυνατότητα τους να προβούν σε ενέργειες και πράξεις μέσα από αυτές να οδηγηθούν στην μάθηση». Αναφέρεται ότι ο σημαντικότερος στόχος «της ανάπτυξης, της διδασκαλίας και της μάθησης» είναι τα νήπια να μπορούν να καταλαβαίνουν και να «ελέγξουν την συμπεριφοράς και τα συναισθήματα τους, να γίνουν ανεξάρτητα, να φτάσουν σε ένα ανώτερο αναπτυξιακό επίπεδο και να συνεργαστούν με τους υπόλοιπους για ένα κοινό σκοπό». (Ντολιοπούλου, 2006)

1.11.8 Η ομάδα ως κοινωνικός σχηματισμός

Οι κοινωνιολόγοι ως ομάδα αναφέρουν «έναν αριθμό προσώπων, τα οποία έχουν κοινά γνωρίσματα, ιδιότητες ή ενδιαφέροντα». Τα άτομα αυτά «βρίσκονται σε διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ τους, έτσι ώστε να επιδιώκουν και να πετυχαίνουν κοινούς σκοπούς, να προδιαγράφουν τους ρόλους των μελών και να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά της ομάδας και του κάθε μέλους χωριστά με βάση κάποιες αξίες». (Τζώρτζη, 1996) Όσο λιγότερα είναι τα άτομα τόσο πιο εύκολα μπορείς να ανακαλύψεις πράγματα για την ομάδα και έτσι να την γνωρίσεις καλύτερα. Ομάδα μπορεί να θεωρηθεί «η οικογένεια, η σχολική τάξη, ένας σύλλογος, μια κλίκα». Αν δούμε την έννοια της ομάδας από κοινωνικοψυχολογική σκοπιά, θα καταλάβουμε ότι για να χαρακτηριστεί κάτι ομάδα, θα πρέπει να έχει μεγάλη αλληλεπίδραση για συγκεκριμένο καιρό και όλο αυτό να οδηγήσει «στην αλληλεξάρτηση των μελών της». Μία άλλη άποψη για την ομάδα εκφράζει η κοινωνιολογία η οποία διακρίνει τις ομάδες σε «άτυπες και τυπικές» αλλά και σε «πρωτογενής και δευτερογενής». Οι τυπικές ομάδες είναι αυτές που «λειτουργούν με κάποια νομική βάση όπως η οικογένεια, η σχολική τάξη, ένας σύλλογος, μια οργάνωση, οι οποίες σχηματίζονται από πρόσωπα με κοινά ενδιαφέροντα και κοινές επιδιώξεις». Το πιο σημαντικό γνώρισμα αυτών των ομάδων είναι πως δεν χάνουν την ουσία τους δηλαδή, μένουν αναλλοίωτες στον χρόνο άσχετα με τις μεταβολές που υφίστανται. Αντίθετα, οι άτυπες ομάδες είναι ευκαιριακές και δεν έχουν διάρκεια στον χρόνο, δημιουργούνται από λίγα άτομα, τα οποία έχουν λίγα κοινά μεταξύ τους. Διαλύονται σύντομα καθώς δημιουργούνται για την

εκπλήρωση κάποιου στόχου. Για τις πρωτογενείς και τις δευτερογενείς ομάδες μίλησε ο κοινωνιολόγος Cooley, ο οποίος χαρακτηρίζει ως «πρωτογενείς ομάδες, τις άτυπες ομάδες που αναφέραμε παραπάνω, μέσα στις οποίες το παιδί εξελίσσεται και διαμορφώνει το βασικό πυρήνα της προσωπικότητας του». Έτσι το παιδί, γνωρίζει και αναπτύσσει τον εαυτό του όσο αφορά και την ίδια του την υπόσταση αλλά και σχετικά με την στάση του μέσα σε οποιαδήποτε ομάδα σε όλο το φάσμα της ζωής του, με μεγαλύτερη θέληση και όχι παθητικά. Οι δευτερογενείς ομάδες έρχονται σε μεγαλύτερη ηλικία του ατόμου και αποσκοπούν στην «εκπλήρωση της ειδικής αποστολής τους».

1.11.9 Η σχολική τάξη, ως κοινωνική ομάδα

Η σχολική τάξη ανήκει στις πρωτογενείς ομάδες, διότι κατέχει τις αρχές που υπηρετούν αυτές οι ομάδες. Τα άτομα που την αποτελούν είναι συγκεκριμένα κάθε φορά, τα οποία έχουν ξεχωριστή θέση στην ομάδα αλλά κοινούς στόχους. Υπάρχει καθορισμένη «δομή» στην τάξη και αυτό αποτυπώνεται στις καθημερινές «ενέργειες και δραστηριότητες». Τα παιδιά μαθαίνουν να συνεργάζονται και να αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο και με τον εκπαιδευτικό. Κατά καιρούς υπήρχαν διάφοροι τρόποι διδασκαλίας χωρίς βέβαια πάντα επιθυμητά αποτελέσματα. Η μέθοδος που έχει καθιερωθεί και ταιριάζει με τα τωρινά δεδομένα είναι το «δημοκρατικό στυλ διδασκαλίας», το οποίο δίνει ευκαιρίες στα παιδιά για προσωπική εξέλιξη αλλά και για συνεργατική μάθηση. (Ζαχαρενάκης, 1995 Τσαρδάκης, 1987). Τα νήπια χρειάζονται ένα «κίνητρο» για να τους κινήσει το ενδιαφέρον κι έτσι να ασχοληθούν με δραστηριότητες. Αυτό επιτυγχάνεται λοιπόν, από το παιχνίδι σε ομάδες διότι, τα παιδιά έρχονται σε επαφή και με τους υπόλοιπους της τάξης κι έτσι η διαδικασία της μάθησης μέσα σε ένα νηπιαγωγείο παύει να είναι βαρετή και «απωθητική». (Κωτσαλίδου, 2011) Τελικός στόχος είναι, τα παιδιά να γίνουν ενεργοί πολίτες ικανοί να σταθούν και να εξελιχθούν μέσα στην κοινωνία. Καθοριστικός είναι λοιπόν, ο ρόλος τόσο του νηπιαγωγείου σαν χώρο και δομή όσο και της νηπιαγωγού. Τα παιδιά μαθαίνουν από πολύ μικρά να

αναλαμβάνουν ρόλους και να έχουν «κοινωνικές σχέσεις» μέσω των δραστηριοτήτων υπό την διακριτική καθοδήγηση της νηπιαγωγού.

(Ζαχαρενάκης, 1995 Τσαρδάκης, 1987).

1.12 Το παιχνίδι ως μέσο κοινωνικοποίησης στην οικογένεια και στο νηπιαγωγείο

Πολύ σημαντικό επίσης για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού είναι το παιχνίδι. Ακόμη και από τους πρώτους μήνες της ζωής του το παιδί παίζει. Στην αρχή ίσως παίζει μόνο του, μιας και το παιχνίδι αποτελεί «σημαντική ψυχική ανάγκη» και αποδεικνύει την «φυσιολογική, νευροψυχολογική εξέλιξη του». (Καλύβα, Φιλίππου 1992). «Το παιχνίδι ξεκουράζει, ανακουφίζει, προετοιμάζει και βοηθά το παιδί να ολοκληρωθεί και να αναπτυχθεί ως αυτόνομη προσωπικότητα». (Αντωνιάδης, 1994) Όμως, σιγά- σιγά το παιδί αρχίζει να παίζει με τους οικείους και στην συνέχεια με φίλους. Έτσι, αναπτύσσει το αίσθημα της εμπιστοσύνης προς τους γύρω του και μπαίνει στην διαδικασία της κοινωνικοποίησης μέσω και του παιχνιδιού. Το παιχνίδι σύμφωνα με τον Roger Caillois είναι «μια δραστηριότητα που βρίσκει σκοπό στον εαυτό της, το παιχνίδι είναι χαρά και διασκέδαση σε σχέση με τη ζωή». Πάρα πολλές έρευνες, εργασίες και αναφορές ενισχύουν την άποψη για την σημασία του παιχνιδιού όπως και ο Ξωχέλλης που αναφέρει «είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι στο παιχνίδι καλλιεργούνται οι ικανότητες και οι δεξιότητες του παιδιού για την αντιμετώπιση των συνθηκών της κατοπινής ζωής του σε ατμόσφαιρα αυθόρμητης δραστηριότητας». Το παιδί μέσα από τα παιχνίδια αναλαμβάνει ρόλους, που κάθε φορά χρειάζεται να προσαρμόζεται κι έτσι γνωρίζει επαγγέλματα, πρόσωπα και καταστάσεις που ίσως τις συναντήσει και στην κανονική του ζωή. Επίσης, μέσω της μουσικής, του θεάτρου, του χορού και των εικαστικών και με τη βοήθεια του δασκάλου τα παιδιά όχι μόνο κοινωνικοποιούνται αλλά αποκτούν και γνώσεις. (Χατζηκαμάρη, Κοκκίδου 2004) . Από την αρχαιότητα ακόμη και σύμφωνα με τα λόγια του Πλάτωνα « μη τοίνυν βία τους παίδας εν τοις μαθήμασιν, αλλά παίζοντας τρέφε», δηλαδή « να μην χρησιμοποιείς εξαναγκασμό στα παιδιά όταν διδάσκεις, αλλά να τα μορφώνεις παίζοντας». Τα λόγια αυτά ακόμη και στις μέρες αποδεικνύουν τη σημασία του παιχνιδιού « στην σωματική και

ψυχοπνευματική εξέλιξη του ανθρώπου».(Αντωνιάδης, 1994) Το παιχνίδι σύμφωνα και με την κυρία Αυγητίδου είναι «...μια γεμάτη νόημα διαδικασία κατά την οποία τα παιδιά συνδημιουργούν ενεργητικά τον κόσμο με τους συνομήλικους τους και μαθαίνουν μέσα από τις αλληλεπιδράσεις με τους φίλους». (Παπαδημητρίου, 2018 ο.α. στο Αυγητίδου 2001) Βέβαια, έχει σημασία τα παιχνίδια να ακολουθούν οδηγίες και κανόνες κι έτσι το παιδί να λαμβάνει τόσο εμπειρίες όσο και αξίες. Το παιδί μέσα από διάφορα παιχνίδια έρχονται σε επαφή με άλλα άτομα, μαθαίνει να συνεργάζεται, να συνυπάρχει και έτσι φτάνει στο επιζητούμενο αποτέλεσμα που είναι η κοινωνικοποίηση του. (Πυργιωτάκης, 1998 Ζαχαρενάκης, 1995)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΟΥ-ΦΙΛΙΑ

Ορισμός των κοινωνικών σχέσεων και φιλίας

Κοινωνική σχέση θεωρείται το δέσιμο λίγων ή πολλών ατόμων που όμως συνοδεύεται από συναίσθημα. «Μια σχέση μπορεί να δημιουργηθεί εξελικτικά από τις συχνές και επίμονες αμοιβαίες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μελών της», αλλά δεν μπορεί να ισχύει το αντίθετο, ότι δηλαδή από τυχαίες αλληλεπιδράσεις να δημιουργηθεί οπωσδήποτε φιλία. Τις κοινωνικές σχέσεις τις χωρίζουν σε δύο κατηγορίες: α) «στις δυαδικές σχέσεις, όπως η φιλία» και β) « την αποδοχή από τους συνομηλικούς και τη δημοτικότητα, δηλαδή το βαθμό στον οποίο το παιδί είναι αρεστό ή όχι στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνικής ομάδας στην οποία ανήκει». Οι δύο αυτές κατηγορίες δεν έχουν μεγάλη σχέση μεταξύ τους, καθώς ένας παιδί μπορεί να μην είναι αποδεκτός και αρεστός από μεγάλη μερίδα παιδιών, όμως μπορεί να είναι ο καλύτερος φίλος για ένα ή δύο παιδιά. Ο Hartup (1978) μιλά για την φιλία μόνο στη δυαδική μορφή της. Για τον συγκεκριμένο ερευνητή «οι φιλίες συμπεριλαμβάνουν τη διατήρηση της επαφής με ένα άλλο πρόσωπο καθώς και το μοίρασμα αγάπης, ενδιαφέροντος, φροντίδας και ανταλλαγής γνώσεων». Δεν αναφέρει καθόλου το πώς η φιλία όμως εξελίσσεται και «αλλάζει χαρακτηριστικά χωρίς όμως να χρειάζεται να διακοπεί». Δεν έχει δοθεί ένας

ολοκληρωμένος ορισμός για το τι είναι φιλία όμως, έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες να δοθεί η έννοια ανάλογα με το «θεωρητικό και μεθοδολογικό μοντέλο που χρησιμοποιείται». Το κοινό γνώρισμα σε όλους του ορισμούς είναι πως την παιδική φιλία την χαρακτηρίζει «η αμοιβαιότητα και η ομοιότητα». Από συζητήσεις με παιδιά νηπιακής ηλικίας διαπιστώθηκε πως για να θεωρήσει ένα παιδί το άλλο φίλο του δεν χρειάζονται περίπλοκες απαιτήσεις αλλά μόνο να «ονοματίσουν το ένα τον άλλο φίλο του». Θέματα που θεωρούνται αναγκαία για την φιλία σε μεγαλύτερη ηλικία όπως « η εμπιστοσύνη», φαίνεται να μην αφορούν την σχέση αυτή σε μικρότερη ηλικία. Υπάρχουν τρία χαρακτηριστικά για την παιδική φιλία:

A) «οι αμοιβαίες ανακηρύξεις φιλίας»

B) «ο χρόνος κατά τον οποίο τα παιδιά απασχολούνται σε κοινές δραστηριότητες».

Γ) «η ποιότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ φίλων, η οποία έχει κυρίως ερευνηθεί με τη συγκριτική μελέτη της συμπεριφοράς του παιδιού με φίλους του και με μη-φίλους του». (Αυγητίδου, 1997)

2.1 Η σημασία των κοινωνικών σχέσεων στην προσχολική ηλικία και ο ρόλος του σχολείου στην ανάπτυξη τους

Το πόσο σημαντικές είναι οι κοινωνικές σχέσεις σε τόσο μικρή ηλικία σχετίζεται με την «γνωστική και κοινωνική» ανάπτυξη του παιδιού και την προσφορά του σχολείου σε όλη αυτή τη διαδικασία. Σύμφωνα με τον Duck, «οι κοινωνικές σχέσεις στην προσχολική ηλικία μπορούν να υποβοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν περίπλοκες καταστάσεις και να επηρεάσουν την κατανόηση των σχέσεων μεταξύ αντικειμένων, αντιλήψεων και ανθρώπων». Μία ακόμη άποψη για τις κοινωνικές σχέσεις είναι του Hartup, ο οποίος υποστηρίζει ότι συμβάλλουν στην «κοινωνικό- γνωστική ανάπτυξη του παιδιού». Θεωρεί πως το σχολείο δίνει τα κατάλληλα εφόδια στο παιδί σε γνωστικό επίπεδο αλλά και του μαθαίνει ρόλους, αξίες και ορθή συμπεριφορά. Άλλες έρευνες δείχνουν και άλλα θετικά που προσφέρουν οι κοινωνικές

σχέσεις στο παιδί, το οποίο παύει πλέον να νιώθει την εξάρτηση και από τον γονέα αλλά και από τον δάσκαλο. Πλέον, το παιδί συναναστρέφεται με συνομηλίκους του και δίνει πλέον μεγαλύτερη βάση στην αποδοχή ή στην απόρριψη από αυτούς. Έχει διαπιστωθεί πως η αποδοχή και η απόρριψη από τους φίλους ή συμμαθητές του παιδιού φέρει και αντίστοιχα αποτελέσματα. Η αποδοχή γεμίζει το παιδί με δύναμη και χαρά και το καθιστά ανεξάρτητο, ενώ η απόρριψη δημιουργεί κενά στο παιδί αλλά και «άγχος, θυμό και υποβαθμισμένη αυτό- εκτίμηση». Επιπλέον, « μελέτες της κουλτούρας των συνομηλίκων έδειξαν ότι η είσοδος στο παιχνίδι, η αποδοχή από τους συνομηλίκους και η εύρεση φίλων αποτελούν τα κύρια ενδιαφέροντα των παιδιών τα τάξης του νηπιαγωγείου». (Corsaro 1985, Rizzo 1989). Σχετικά με το γνωστικό κομμάτι, οι κοινωνικές σχέσεις έχουν θετικά αποτελέσματα και εκεί, καθώς μέσα σε κλίμα «εμπιστοσύνης και αλληλεξάρτησης» η διαδικασία της μάθησης γίνεται με μεγαλύτερη ευκολία και επιτυχία. (Kutnick,1988) (Αυγητίδου,1997)

2.2 Η σημασία του νηπιαγωγού και του νηπιαγωγείου στις κοινωνικές σχέσεις

Πολύ σημαντικό ρόλο για την ενίσχυση αλλά και την δημιουργία κοινωνικών και φιλικών σχέσεων παίζει ο εκπαιδευτικός. Με τις δικές του προτροπές και επιλογές μπορεί να δημιουργεί ομάδες παιδιών αλλά και δραστηριότητες, οι οποίες να ενισχύσουν στην συνεργασία μεταξύ των παιδιών. Τα νήπια μπορούν να μάθουν μέσω των δραστηριοτήτων και των παιχνιδιών να βοηθούν και να βοηθούνται από τους φίλους τους. Ακόμη ένας παράγοντας που ενισχύει και βοηθάει στην απόκτηση κοινωνικών σχέσεων είναι το ίδιο το νηπιαγωγείο. Ο χώρος του νηπιαγωγείου είναι γεμάτος με ερεθίσματα και εμπειρίες πρωτόγνωρες για τα μικρά παιδιά, είναι μια πρώτη αναπαράσταση της κοινωνίας. Ο χώρος βάση νομοθεσίας πρέπει να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παιδιού, «στο πνεύμα και στον ψυχισμό του». (Κόφφα- Μετοχιανάκη 1994). Μόνο αν ο χώρος είναι οικείος για τα νήπια θα μπορέσει να αποτελέσει

ένα ευχάριστο ερέθισμα. Τα παιδιά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους αλλά και με τον χώρο ο οποίος είναι ειδικά διαμορφωμένος για να ακονίζει το μυαλό τους. Τα νήπια μαθαίνουν διάφορους ρόλους που ίσως αναλάβουν στην μετέπειτα ζωή τους αλλά και υιοθετούν και εξωτερικεύουν τις αξίες που έχουν δεχτεί από την οικογένεια τους. Μαθαίνουν να υπακούν σε κανόνες και να σέβονται τόσο τους δασκάλους όσο και τους συνομηλίκους. Επίσης, πολύ σημαντικό που αναφέρει ο Γκοτοβός είναι πως τα παιδιά μέσα στο νηπιαγωγείο «δομούν την κοινή γνώση, δηλαδή την γνώση ορισμένων κανόνων, προσδοκιών και ρουτινών που ορίζουν την επικοινωνία και τις σχέσεις τους με τη νηπιαγωγό και τους συνομηλίκους στην τάξη». (Αυγητίδου,1997)

2.3 Συγκριτική περιγραφή «ανοιχτών» και «παραδοσιακών» τάξεων

Το 1971 ο Evans με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου και της «κλίμακας παρατήρησης των Walberg και Thomas» προσπάθησε να συγκρίνει τις δύο μορφές τάξεων. Στις ανοιχτές τάξεις τα παιδιά έχουν μεγαλύτερη αυτονομία και ενεργητικότητα. Τα παιδιά διάλεγαν τις δραστηριότητες που ήθελαν να κάνουν και τους τρόπους διεκπεραίωσης τους. Δεν υπήρχε αρνητικό κλίμα μεταξύ τους αλλά στην τάξη επικρατούσε ένα αίσθημα αλληλοϋποστήριξης και σεβασμού. Η εκπαιδευτικός δεν έδινε γενικές οδηγίες, για να αποφύγει την κατεύθυνση της τάξης αλλά συμβούλευε τα νήπια όταν το έκρινε απαραίτητο. Στις παραδοσιακές τάξεις αντίθετα, ο δάσκαλος έλεγχε συνεχώς τι κάνουν και πως τα παιδιά, χωρίς να αφήνει πολλές ελευθερίες και πρωτοβουλίες στα ίδια. Δεν επέτρεπε να μιλάνε μεταξύ τους αλλά και να σηκώνονται από τη θέση τους άσκοπα. (Αυγητίδου,1997)

2.4 Τα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας που επιδρούν στην οργάνωση και ποιότητα των σχέσεων

A) Ευκαιρίες για αλληλεπίδραση

Σύμφωνα με τον Hallinan υπάρχουν διαφορές σχετικά με τι είδους φιλίες αναπτύσσονται στις παραδοσιακές τάξεις και τι είδους στις ανοιχτές. Στις πρώτες, τα παιδιά ακολουθούν λόγω της σύστασης τους διαλέγουν τους φίλους τους με βάση την δημοτικότητα. Στις ανοιχτές όμως τάξεις, υπάρχει μεγαλύτερη «ομοιομορφία στη διανομή των παιδιών που είναι δημοφιλή στην τάξη και γενικότερα υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για αλληλεπίδραση». Όλη την διαπίστωση ενισχύει το γεγονός της ελευθερίας και της αυτονομίας που εξασφαλίζει κάθε τάξη. Αλλιώς ενεργεί ένα παιδί ανοιχτής τάξης και αλλιώς μιας παραδοσιακής, που δεν του δίνονται περιθώρια να αναπτυχθεί στον φιλικό τομέα για να μην παρεμποδιστεί η διαδικασία της μάθησης.

B) Προτεραιότητες της δασκάλας

Είναι πολύ σημαντική η επιρροή της νηπιαγωγού για την υιοθέτηση αρκετών αξιών για τα παιδιά, όπως είναι η συνεργασία και η αποβολή του «κακού» ανταγωνισμού. Αν η εκπαιδευτικός δίνει μεγάλη αξία στην πρωτιά και σε μεγαλύτερες ηλικίες στον καλό βαθμό, τότε καλλιεργεί στα παιδιά το αίσθημα του ανταγωνισμού κι έτσι σε πολλές περιπτώσεις δεν δίνουν τόσο σημασία στην ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν η εκπαιδευτικός ενδιαφέρεται για την συνεργασία των μαθητών της, διαμορφώνει έτσι τη διδασκαλία της έτσι ώστε να ενισχύει στα παιδιά αυτό αίσθημα.

Γ) Ο τρόπος ομαδοποίησης των παιδιών

Μέσα από κάποιες έρευνες που έκαναν κάποιοι μελετητές κατέληξαν σε ορισμένα συμπεράσματα για το πώς γίνεται η ομαδοποίηση των μαθητών σε διάφορες περιπτώσεις. Στην περίπτωση που η δασκάλα χώρισε τα παιδιά ανάλογα με την επίδοσή τους στην ανάγνωση φαίνεται πως τα παιδιά με βάση αυτή την τοποθέτηση διάλεξαν τελικά και τους φίλους τους. Επηρεάστηκαν λοιπόν, από την καθοδήγηση που δέχτηκαν, διότι δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να διαλέξουν οι ίδιοι με ποιον θέλουν να κάτσουν στο θρανίο και να κάνουν ομάδα. Κάτι παρόμοιο παρατηρήθηκε και σε άλλη έρευνα σχετικά με τις παραδοσιακές τάξεις. Στις ανοιχτές όμως τάξεις, που διέπονται από ελευθερία και μεγαλύτερη ανεξαρτησία τα παιδιά είχαν την δυνατότητα να κάνουν μόνοι

τους τις επιλογές τους και στα θρανία αλλά και κατ' επέκταση στους φίλους τους.

Δ) Το είδος και η συχνότητα ανατροφοδότησης της νηπιαγωγού

Αν μια νηπιαγωγός συγκρίνει την επίδοση ενός μαθητή με των υπολοίπων, αυτό θα οδηγήσει στον ανταγωνισμό μεταξύ των παιδιών και στην απομάκρυνση του φιλικού κλίματος. Όπως και στην πάνω περίπτωση έτσι και εδώ τα παιδιά θα κατευθυνθούν στο να αποκτήσουν φίλους της ίδιας κλίμακας, διότι θα δίνουν βάση στην «παρόμοια ακαδημαϊκή δεξιότητα». Στην περίπτωση όμως των ανοιχτών τάξεων, οι οποίες διέπονται από αλληλεγγύη και συνεργασία όλοι είναι ίσοι και λαμβάνουν από μία σημαντική θέση στην ομάδα, κι έτσι δεν υπάρχουν διαχωρισμοί και αρνητικό κλίμα.

(Αυγητίδου, 1997)

2.5 Κατηγοριοποίηση κοινωνικών σχέσεων

Στην προσχολική ηλικία υπάρχει δυσκολία να τεθούν σε κατηγορίες οι φιλίες των παιδιών. Αυτό συμβαίνει πρώτον επειδή οι ερευνητές έχουν επικεντρωθεί στην σχέση μητέρας-παιδιού και δεύτερον σε αυτή την φάση τα παιδιά δημιουργούν συνήθως πιο εφήμερες σχέσεις. Για να γίνει οποιαδήποτε κατηγοριοποίηση θα δοθεί προσοχή «στην αμοιβαιότητα, τη σταθερότητα και την κοινωνική θέση» των σχέσεων. Δύο παιδιά θεωρούνται φίλοι όταν αμοιβαία αποκαλούν το ένα το άλλο «φίλο». Επίσης, σχετικά με το πόσο σταθεροί φίλοι είναι, ο Howes κατατάσσει τους φίλους σε «σταθερούς, σποραδικούς και μη-φίλους». Υπάρχουν και άλλοι μελετητές που κάνουν τις δικές τους διακρίσεις αλλά είναι φανερό πως χρειάζεται μια πιο εκτενή έρευνα.

(Αυγητίδου, 1997)

2.6 Οι ποιότητες και τα χαρακτηριστικά της παιδικής φιλίας

A) Οικειότητα και εκμυστήρευση

Η οικειότητα σύμφωνα με τους Jones και Dembo είναι «η στενή σχέση, το μοίρασμα, η τιμιότητα, η πίστη, η εμπιστοσύνη και η προσκόλληση στον καλύτερο φίλο». Γενικότερα, από τις έρευνες των παραπάνω έχει διαπιστωθεί πως η οικειότητα δεν είναι μέσα στις αξίες που κατέχουν τα περισσότερα παιδιά στις φιλικές τους σχέσεις. Σχετικά με την εκμυστήρευση, ο Gottman ερευνήσε το θέμα σε παιδιά ηλικίας 3 έως 6 ετών. Κατέληξε λοιπόν στο συμπέρασμα πως τα παιδιά αυτής της ηλικίας εκμυστηρεύονται στους φίλους τους θέματα που τους προβληματίζουν και τους στεναχωρούν και στην συνέχεια οι φίλοι είναι πρόθυμοι να πουν τις συμβουλές τους ώστε να τους βοηθήσουν. Ο ερευνητής ανέφερε ότι τα αποτελέσματα των ερευνών του δεν είναι συχνά διότι, «τα παιδιά δεν κατέχουν επαρκώς τις αναγκαίες ικανότητες για την επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν από τις συζητήσεις αυτές».

B) Ο συγχρονισμός της συμπεριφοράς στις κοινές δραστηριότητες με τους φίλους

Το πόσο συγχρονίζονται τα παιδιά σε ένα παιχνίδι σχετίζεται με το πόσο καλές είναι οι σχέσεις μεταξύ τους. Για να καταφέρουν τα παιδιά τον συγχρονισμό χρειάζεται «η διατήρηση ακριβούς επικοινωνίας, η διαχείριση του βαθμού διαφωνίας και η συνεχή μετατόπιση από την προσωπική άποψη στην άποψη του άλλου». Ο ερευνητής της συγκεκριμένης άποψης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά μέσα από την συγχρονισμένη συνεργασία τους γνώρισαν περισσότερο τον εαυτό και τις αντοχές τους και απέκτησαν «σταθερότητα» στις φιλικές τους σχέσεις.

Γ) Αλληλεξάρτηση και στενότητα μεταξύ φίλων

Το χαρακτηριστικό της αλληλεξάρτησης το έθεσαν οι γονείς των παιδιών όταν κάποιοι παρατήρησαν το δέσιμο και πόσο στεναχωρημένα ήταν τα παιδιά τους όταν αποχαιρετούσαν τους φίλους τους. Η έννοια της αλληλεξάρτησης για τα παιδιά θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά για την παιδική φιλία και έγκειται στο αν το ένα παιδί μπορεί «να ανταποκριθεί στις ανάγκες του άλλου και να υποστηρίξει το εγώ του» σύμφωνα με τον Kelley και άλλους

ερευνητές. Σχετικά με την στενότητα στις φιλικές σχέσεις όσα πορίσματα έχουν βγει οφείλονται σε «άμεση παρατήρηση αυτών των σχέσεων».

Δ) Προ-κοινωνική συμπεριφορά και διαφοροποίηση ανάμεσα σε φίλους και άλλους

Ο Miller ασχολήθηκε με τον όρο της προ-κοινωνικής συμπεριφοράς και αναφέρει « η προ-κοινωνική συμπεριφορά είναι συνήθως η εθελοντική συμπεριφορά που εκφράζεται με στόχο να ευεργετήσει κάποιον άλλο». Η συγκεκριμένη συμπεριφορά επηρεάζεται εξίσου από την «προσωπικότητα» του καθενός αλλά και από τις επιρροές που δέχεται από το περιβάλλον όπως «κοινωνικές αξίες και κανόνες». Πολλοί μελετητές παρατήρησαν ότι η διαφοροποίηση ανάμεσα σε φίλους και σε άλλους έρχεται όταν μιλάμε για δραστηριότητες που εντείνουν τον ανταγωνισμό. Σε αυτή την κατάσταση συναντάται η «προ- κοινωνική συμπεριφορά περισσότερο μεταξύ φίλων».

Ε) Αποκλειστικότητα και σταθερότητα στις φιλίες

Σύμφωνα με τον Berndt η αποκλειστικότητα στην παιδική φιλία έχει σχέση με το αν μιλάμε για κορίτσι ή αγόρι. Τα κορίτσια διαλέγουν κάποια κορίτσια για φίλες τους και συμπεριφέρονται με γνώμονα την μελλοντική εξέλιξη αυτής της σχέσης. Αντίθετα τα αγόρια είναι πιο ανοιχτά στο θέμα των φίλων. Με την πάροδο του χρόνου πιο εύκολα αλλάζουν φίλους ή αποκτούν καινούργιους. Σχετικά με την σταθερότητα, έρευνες έδειξαν ότι αυξάνεται περισσότερο όσο μεγαλώνει και το παιδί. Διαφορετικές σχέσεις δημιουργεί ένα παιδί στην ηλικία των 5 ετών και αλλιώς δομεί την ζωή και τις σχέσεις του ένα παιδί στα 12.

Στ) Οι διαφωνίες και επίλυση τους

Πολύ σημαντικό για την «γνωστικό- κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού» είναι οι διαφωνίες. Πολλές έρευνες έδειξαν ότι οι διαφωνίες μεταξύ φίλων είναι τόσο συχνές όσο και αυτές των μη- φίλων. Στην περίπτωση όμως που μαλώνουν δύο φίλοι, η διαφωνία είναι μικρότερης έκτασης και η διαδικασία επίλυσης έχει ως στόχο το αμοιβαίο καλό. Αρκετοί ερευνητές μελέτησαν το θέμα της διαφωνίας

μεταξύ φίλων σε διάφορα στάδια της ζωής τους. Ο Selman ερεύνησε το θέμα για παιδιά 0 έως 6 ετών. Αναφέρει ότι τα παιδιά σε αυτή την ηλικία «δεν μπορούν αν σκεφτούν στοχαστικά τις συνέπειες των στρατηγικών που χρησιμοποιούν στα συναισθήματα, στα κίνητρα και στις συμπεριφορές των άλλων. Τα παιδιά πιστεύουν ότι αν δεν έρθουν σε φυσική επαφή, δεν μπορούν να μαλώσουν». (Αυγητίδου,1997)

2.7 Τα κριτήρια με τα οποία τα παιδιά προσχολικής ηλικίας διαλέγουν τους φίλους τους

Ο Drewry και ο Clark ονομάτισαν μια σειρά από χαρακτηριστικά που είναι αναγκαία για να δημιουργήσει ένα παιδί προσχολικής ηλικίας φιλικές σχέσεις. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι «η αυτοαντίληψη, η δημοτικότητα, η εξωτερική έλξη, ο αριθμός αδερφών, η κοινωνική τάξη και η δομή της οικογένειας». Άλλες έρευνες έδειξαν πως πολύ σημαντική είναι επίσης η «φυσική εγγύτητα» για τις φιλικές σχέσεις. Πόσο κοντά μένουν στη γειτονιά ή αν είναι διπλανοί στο θρανίο είναι μια αυθόρμητη ή τυχαία κατάσταση που μπορεί να οδηγήσει στη σύναψη φιλικών σχέσεων. Επίσης, η οικειότητα παίζει μεγάλο ρόλο για την φιλία. Για να οδηγηθούν δύο παιδιά να γίνουν φίλοι συμβάλλει αρκετές φορές πρώτον αν γνωρίζονται από την προηγούμενη τάξη και δεύτερον αν οι οικογένειες τους έχουν επαφές και έτσι έρχονται συχνά σε επαφή. Υπάρχει όμως και ακόμη μία σημαντική άποψη για την οικειότητα, την οποία αναφέρει η Dunn το 1988. Υποστηρίζει λοιπόν, πως οικειότητα μπορεί να δημιουργηθεί ανάμεσα σε δυο παιδιά μέσω των δραστηριοτήτων που καλούνται να βγάλουν σε πέρας αλλά και από το γενικότερο κλίμα της τάξης του νηπιαγωγείου. Η υιοθέτηση κοινού προγράμματος και των λεγόμενων ρουτινών, οδηγούν τα παιδιά να αποκτούν κοινούς κώδικες και συμπεριφορές με κάποιους άλλους συμμαθητές τους. Πολλές αναφορές έχουν γίνει για τις «κοινωνικές δεξιότητες και την σχέση τους με την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων». Σύμφωνα με τα αποτελέσματα μιας έρευνας έγινε γνωστό το πόσο θετικά συμβάλλει το παιχνίδι στην απόκτηση φίλων. Η κυρία Αυγητίδου που ασχολήθηκε με το θέμα, υποστηρίζει τη σημασία του παιχνιδιού της «θετικής ανατροφοδότησης στο παιχνίδι, την ικανότητα για συγχρονισμένη και ευέλικτη συμπεριφορά και η εισαγωγή νέων προτάσεων για τη συνέχεια του παιχνιδιού μετά τη λήξη του προηγούμενου».

Επίσης, πρόσθεσε πως το παιχνίδι μπορεί να ενισχύσει και ήδη υπάρχουσες κοινωνικές δεξιότητες πέρα από την απόκτηση καινούργιων. (Αυγητίδου Σοφία, 1997)

2.8 Αίσθημα αυτοβελτίωσης

Τα παιδιά με την σύναψη κοινωνικών σχέσεων με άτομα της ίδιας περίπου ηλικίας αναπτύσσουν ακόμη ένα πολύ θετικό στοιχείο για τον χαρακτήρα τους. Τα νήπια συνεχώς συγκρίνουν τον εαυτό τους με τους φίλους τους, αν για παράδειγμα ο ένας είναι καλύτερος από τον άλλο στο ποδήλατο, στο τρέξιμο, στα παιχνίδια. Έτσι, πέρα από το αίσθημα του «ανταγωνισμού» που εντοπίζεται με μια πρώτη ανάγνωση, τα παιδιά καλλιεργούν το πολύ σημαντικό αίσθημα της αυτοβελτίωσης. Φαίνεται, να νιώθουν συχνά την ανάγκη να είναι καλύτεροι από τους υπόλοιπους σε δραστηριότητες ή σε οτιδήποτε άλλο και αυτό του ωθεί να προσπαθούν συνεχώς να βελτιώνονται και έτσι να αποκτούν εφόδια για τον εαυτό τους. (Zick Rubin, 1980)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΡΑΜΜΑ

Το κοινωνιόγραμμα «ασχολείται με τη μέτρηση των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας». Με το κοινωνιόγραμμα λοιπόν, ο εκπαιδευτικός για παράδειγμα που το χρησιμοποιεί, θέλει να μετρήσει «ποσοτικά» και «ποιοτικά» τις σχέσεις που αναπτύσσουν τα παιδιά της τάξης του ή και κάποιες ομάδες παιδιών. Με αυτό τον τρόπο ο εκπαιδευτικός έχει καλύτερη επίγνωση για τις σχέσεις και το «κλίμα» που επικρατεί στην τάξη του. Ο συνηθέστερος τρόπος για να ακολουθήσουν τη διαδικασία του κοινωνιογράμματος τα παιδιά σύμφωνα και με την κ. Αυγητίδου είναι το παιχνίδι. (Αυγητίδου Σοφία 1997)

3.1 Σχεδιασμός κοινωνιογράμματος

Για να γίνει σωστά ένα κοινωνιόγραμμα θα πρέπει να ακολουθηθούν τρία βήματα : η συλλογή δεδομένων, η συγκέντρωση στοιχείων σε κοινωνικομετρικό πίνακα και η ανάλυση δεδομένων.

3.2 Υλοποίηση κοινωνιογράμματος

Το κοινωνιόγραμμα έγινε σε μια μέρα που δεν έλειπε κανένα παιδί και έγινε στη διάρκεια των αυθόρμητων δραστηριοτήτων. Η νηπιαγωγός φωνάζει ένα- ένα παιδί στην άκρη, μέσα στην τάξη, σε χώρο που να μην ακούν τα υπόλοιπα παιδιά και ρωτάει

« με ποια τρία παιδιά θέλεις να παίζεις σήμερα;». Κάνει καταγραφή των αποτελεσμάτων, χωρίς να ρωτάει στις θετικές προτιμήσεις γιατί επέλεξε τα συγκεκριμένα τα παιδιά.

ΘΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ

	A Λ Ε	A N T	Π Ω P	Π Ω T	Ε Λ Ε	Ε Λ Π	Ε Λ Σ	Ε Υ Γ	Ι Ω Α	Κ Α Τ	Κ Ω N	Μ Γ	Μ Χ	Ν Ι Κ	Ν Τ Ε	Π Α N	Π Α Υ	Χ Ρ Η	Χ Ρ Ι	Δ Η Μ
ΑΛΕ		x							x		x									
ΑΝΤ	x								x						x					
ΠΩ P											x			x	x					
ΠΩΤ						x						x							x	
ΕΛΕ								x				x		x						
ΕΛ Π							x					x				x				
ΕΛ Σ												x		x						x
ΕΥΓ				x									x			x				
ΙΩΑ	x	x													x					
ΚΑΤ								x					x							x
ΚΩ N	x		x												x					
ΜΓ			x		x		x													
ΜΧ								x									x		x	
ΝΙΚ			x				x						x							
ΝΤΕ		x							x		x									
ΠΑ N							x				x									x
ΠΑΥ						x			x											x
ΧΡΗ									x		x				x					
ΧΡΙ				x												x	x			
ΔΗ Μ							x							x				x		
ΣΥΝ ΟΛ Ο	3	3	3	2	1	2	5	3	4	1	5	5	2	4	5	2	3	1	5	1

Εικόνα 1: Θετικές προτιμήσεις παιδιών έτους 2019

3.3 Ανάλυση δεδομένων

Από την ανάλυση δεδομένων προκύπτει ότι όλα τα παιδιά είχαν έστω και μία θετική προτίμηση κάποιοι είχαν και 2,3,4 αλλά και 5 θετικές προτιμήσεις. Στις θετικές δεν ρωτήθηκε από τα παιδιά για ποιο λόγο επέλεξαν αυτούς που επέλεξαν, όμως ρωτήθηκε η νηπιαγωγός και σαν γενική απάντηση έδωσε ότι τα 4 παιδιά που είχαν 1 θετική προτίμηση, συνέβη αυτό στο καθένα για διαφορετικό λόγο. Το ένα κοριτσάκι γιατί δεν μπορεί να συνεργαστεί καθόλου και γκρινιάζει και έχει πολλές εκρήξεις θυμού. Το δεύτερο κοριτσάκι έχει παρόμοια συμπεριφορά με το πρώτο αλλά όχι τόσο έντονη και συνέχεια είναι θυμωμένο γιατί δεν γίνεται το δικό του. Ένα αγοράκι, το οποίο είναι αρκετά συνεσταλμένο, δεν έχει καθόλου επιθετικότητα και καθόλου εξάρσεις, απλά είναι αρκετά ντροπαλό και δεν πλησιάζει εύκολα τα υπόλοιπα τα παιδιά. Το τέταρτο παιδί, το οποίο ανήκει στο φάσμα του αυτισμού, το οποίο επίσης δυσκολεύεται λιγάκι, αν και γνωρίζει όλα τα παιδιά, να συνεργαστεί και κυρίως δεν πλησιάζει μόνο του άλλα παιδιά, το πλησιάζουν μόνο αυτά. Τα παιδιά που έχουν πολλές επιλογές είναι κυρίως νήπια, τα οποία έχουν επιλεγεί και από νήπια και από προ-νήπια, διότι μπορούν και συνεργάζονται πάρα πολύ καλά μεταξύ τους αλλά βοηθάνε και τους υπόλοιπους και τα οποία είναι παιδιά που δεν δημιουργούν πρόβλημα.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ- ΔΕΙΚΤΕΣ

ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟ ΦΥΛΟ

Από τα 20 παιδιά τα 6 επέλεξαν να παίξουν με παιδί του αντίθετου φύλου. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα 2 από τα 6 αυτά παιδιά είναι δίδυμα και διάλεξαν το ένα το άλλο. Οι υπόλοιποι διάλεξαν να παίξουν με παιδιά του ίδιου φύλου.

ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ

Από τα 20 παιδιά τα 11 είναι νήπια και τα 9 προ- νήπια. Από τα 11 νήπια τα 6 διάλεξαν να παίξουν και με προ- νήπια, ενώ όλα τα προ- νήπια διάλεξαν έστω και ένα νήπιο για να παίξουν.

ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ

	Α Λ Ε	Α Ν Τ	ΓΙ Ω Ρ	ΓΙ Ω Τ	Ε Λ Ε	Ε Λ Π	Ε Λ Σ	Ε Υ Γ	Ι Ω Α	Κ Α Τ	Κ Ω Ν	Μ Γ	Μ Χ	Ν Ι Κ	Ν Τ Ε	Π Α Ν	Π Α Υ	Χ Ρ Η	Χ Ρ Ι	Δ Η Μ
ΑΛΕ					X					X							X			
ΑΝΤ								X					X							
ΓΙΩ Ρ	X				X															X
ΓΙΩΤ																				
ΕΛΕ						X		X									X			
ΕΛ Π									X				X							X
ΕΛ Σ																				
ΕΥΓ					X				X				X							
ΙΩΑ			X		X															X
ΚΑΤ								X						X			X			
ΚΩ Ν									X								X	X		
ΜΓ																				
ΜΧ					X	X		X												
ΝΙΚ																				
ΝΤΕ																				

ΠΑ																				
N																				
ΠΑΥ					X					X									X	
ΧΡΗ		X							X				X							
ΧΡΙ												X	X			X				
ΔΗ																				
Μ																				
ΣΥΝ ΟΛ Ο	1	1	1	0	6	2	0	4	1	5	0	0	5	2	0	0	5	2	3	0

Εικόνα 2: Αρνητικές προτιμήσεις παιδιών έτους 2019

Στην ερώτηση : Με ποια 3 παιδιά δεν θέλεις να παίζεις σήμερα; Τα παιδιά απάντησαν:

Αλέξανδρος: Με την Κατερίνα «γιατί δεν θέλω»

Με την Παυλίνα «γιατί φωνάζει»

Με την Ελένη «γιατί τσιρίζει»

Αντώνης: Με την Ευγενία «γιατί με ενοχλεί»

Με την Μαρία Χ. «γιατί φωνάζει»

Γιώργης: Με την Ελένη, τον Αλέξανδρο, την Χριστίνα «γιατί φωνάζουν»

Γιώτα: δεν απάντησε κανένα παιδί (η νηπιαγωγός μου τόνισε ότι είναι πολύ συνεσταλμένο και ντροπαλό παιδί)

Ελένη: Με την Ευγενία, την Παυλίνα και την Ελισάβετ Π. «γιατί δεν την παίζουν»
Ελισάβετ Π. : Με την Κατερίνα, την Μαρία Χ. και την Χριστίνα «δεν ξέρω γιατί»

Ελισάβετ Σ. : θέλει να παίζει με όλα τα παιδιά

Ευγενία : Με την Ελένη, την Κατερίνα και την Μαρία Χ. «γιατί μαλώνουν συνέχεια»

Ιωάννης: Με την Ελένη, τον Χρήστο και τον Γιώργη « δεν ξέρω γιατί»

Κατερίνα: Με την Ευγενία, τη ν Νικολέτα και την Παυλίνα «γιατί δεν με παίζουν»

Κωνσταντίνος: Με τον Χρήστο, την Παυλίνα και την Κατερίνα «γιατί δεν θέλω»

Μαρία Γ.: θέλει να παίζει με όλους

Μαρία Χ.: Με την Ελένη, την Ελισάβετ Π. και την Ευγενία «γιατί φωνάζουν πολύ»

Νικολέτα: θέλει να παίζει με όλους

Ντέμης: θέλει να παίζει με όλους

Παναγιώτα: θέλει να παίζει με όλους

Παυλίνα: Με την Ελένη, την Χριστίνα και την Κατερίνα «γιατί μαλώνουμε συνέχεια»

Χρήστος: Με τον Αντώνη, τον Ιωάννη και την Μαρία Χ. «γιατί δεν με παίζουν»

Χριστίνα : Με την Παυλίνα, την Νικολέτα και την Μαρία Χ. «γιατί θέλουν συνέχεια να κάνουν κουμάντο»

Δημήτρης: Δεν απάντησε

3.4 Συσχέτιση θετικών και αρνητικών προτιμήσεων

Τα παιδιά με ίδιο αριθμό προτιμήσεων είναι: 1

Τα παιδιά με περισσότερες θετικές από αρνητικές προτιμήσεις είναι: 12

Τα παιδιά με περισσότερες αρνητικές από θετικές προτιμήσεις είναι: 6

Τα παιδιά με μηδέν αρνητικές προτιμήσεις είναι: 6

Τα παιδιά με πολλές αρνητικές προτιμήσεις είναι: 4

3.5 Συμπεράσματα

Βγάζοντας τα αποτελέσματα και μετά από συζήτηση με την νηπιαγωγό κατέληξα σε κάποια συμπεράσματα. Υπήρχαν παιδιά που ναι μεν δεν είχαν πολλές θετικές προτιμήσεις, όμως δεν είχαν και πολλές αρνητικές. Τα παιδιά αυτά ήταν ως επί των πλειίστων ντροπαλά και συνεσταλμένα αλλά δεν δημιουργούν πρόβλημα σε κάποιο άλλο παιδί. Ενώ, υπήρχαν παιδιά που ήταν αρκετά δημοφιλή αλλά είχαν και αρκετές αρνητικές προτιμήσεις διότι ίσως ήταν πιο ζωντανά ή έκαναν πολύ φασαρία. Τα παιδιά με 0 αρνητικές προτιμήσεις ήταν πιο ήσυχα και συνήθως νήπια, τα οποία βοηθούσαν τα υπόλοιπα παιδιά και συνεργάζονταν πολύ καλά. Τα παιδιά με τις περισσότερες αρνητικές προτιμήσεις φάνηκε ότι είχαν πολύ λίγες θετικές. Έτσι, χρησιμοποιώντας η νηπιαγωγός το κοινωνιόγραμμα στην τάξης, μπορεί βλέποντας τα αποτελέσματα, να ενεργήσει με κάποιες τακτικές κι έτσι για παράδειγμα ένα παιδί με πολλές αρνητικές προτιμήσεις να γίνει περισσότερο αρεστό, ενισχύοντας π.χ. την ικανότητα του στη συνεργασία. Τέλος, η νηπιαγωγός μου ανέφερε πως : «Το κοινωνιόγραμμα είναι πολύ σημαντικό για την συγκρότηση της τάξης και επίσης βοηθάει τη δασκάλα για τη συγκρότηση των ομάδων ειδικά τον πρώτο καιρό».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση:

- Abbadie M. (1978). Τα παιδιά από 4 ως 5 χρονών στο νηπιαγωγείο, Βιβλιοθήκη Προσχολικής Αγωγής, Αθήνα: Δίπτυχο
- Piaget J. & Inhelder B. (1967). La Psychologie de L' Enfant, Les Presses Universitaires de France - Η Ψυχολογία του Παιδιού, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος
- Rubin Z. (1980). Οι φίλιες των παιδιών: ο ρόλος της φιλίας στο αναπτυσσόμενο παιδί, Αθήνα: Π. Κουτσούμπος
- Schaffer R. (1996). Early Socialization, The British Psychological Society, Open Learning Units, Developmental Psychology- Γαλανάκη Ε. Γιαννίτσας

N., Η κοινωνικοποίηση του παιδιού κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ελληνόγλωσση:

- Αντωνιάδης Α. (1994). Το Παιχνίδι, Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Αυγητίδου Σ. (1997). Οι κοινωνικές σχέσεις και η παιδική φιλία στην προσχολική ηλικία, Θεσσαλονίκη : Αδελφών Κυριακίδη
- Ζαχαρενάκης Κ. (1995). Διαφορική Κοινωνικοποίηση: Εισαγωγή στην έννοια και την προβληματική της Κοινωνικοποίησης στα πλαίσια των θεσμών «Οικογένεια», «Νηπιαγωγείο», «Σχολείο», «Επάγγελμα», Ηράκλειο: Τυπογραφική
- Ιντζεσίνογλου Ν. (1992). Η κοινωνικοποίηση του ατόμου, Αθήνα: Παρατηρητής
- Καλύβα Ε.-& Φιλίππου Ν. (1992). Γνωρίστε στο μωρό σας την χαρά του παιχνιδιού, Αθήνα: Παπαζήση
- Κιτσαράς Γ. (1991). Εισαγωγή στην Προσχολική Παιδαγωγική, Αθήνα: Παπαζήση
- Κόφφα Α. & Μετοχενάκης Η.(1994). Βασικά Προβλήματα Προσχολικής Αγωγής(Εμπειρική παιδαγωγική προσέγγιση πρόβλημα του νηπιαγωγείου, Ρέθυμνο: [χ.ο.]

- Κυπριανός Π.(2007). Παιδί, Οικογένεια, Κοινωνία, Ιστορία της Προσχολικής Αγωγής από τις απαρχές έως τις μέρες μας, Αθήνα: Gutenberg
- Κωτσαλίδου Ε. (2011). Διαθεματικές Προτάσεις Εργασίας για το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό Αθήνα: Καστανιώτη
- Ντολιοπούλου Ε. (2006). Σύγχρονες Τάσεις της Προσχολικής Αγωγής, Αθήνα: Τυπωθητώ- Γιώργος Δαρμάνος
- Πυργιωτάκης Ι. (1998). Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες, Αθήνα: Γρηγόρης
- Πυργιωτάκης Ι.(1982). Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης, *Φιλολόγος*, 30, 269-278
- Τζώρτζη Α. (1996). Η Οργάνωση και η Λειτουργία των ομάδων στο νηπιαγωγείο, Αθήνα: Σπουδή
- Τσαρδάκης Δ. (1987). Η γένεση του κοινωνικού ανθρώπου: διαδικασίες κοινωνικοποίησης, Αθήνα: Βιβλία για όλους
- Τσιάντζη Μ.(2002). Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική στα Παιδιά της Προσχολικής Ηλικίας, Αθήνα: Παιδαγωγική σειρά
- Χατζηκαμάρη Π. & Κοκκίδου Μ. (2004). Το παιχνίδι στην Εκπαιδευτική διαδικασία: 6^η συνάντηση Παιδαγωγών-Καλλιτεχνών-Εμψυχωτών: πρακτικά διημερίδας που πραγματοποιήθηκε 19-20 Απριλίου 2003/ Πολιτιστικό Κέντρο Θέρμης, Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Διαδικτυακή πηγή

ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ (2003): Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών και αναλυτικά προγράμματα σπουδών υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Αθήνα :ΥΠΕΠΘ- ΠΙ, ΦΕΚ 304 Β / 13-3-2003. Διαθέσιμο :

https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ECD151/27deppsaps_Nipiagogiou.pdf

(τελευταία ανάκτηση 21/04/2019)

Παπαδημητρίου Β.(2018) Το παιχνίδι ως εργαλείο κοινωνικοποίησης στην προσχολική ηλικία: Πτυχιακή εργασία, Φλώρινα. Διαθέσιμο:

<https://nured.uowm.gr/wp-content/uploads/2015/12/odigos-ptyxiaki.pdf>

(τελευταία ανάκτηση 12/05/2019)